

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI és NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FELMÉRI LAJOS DR.

Emlékezzünk meg a turistaság egyik elsőrendű irodalmi férfiáról, ki első halottja egyesületünknek és az ügynek, melyet oly szeretettel pártolt és támogatott. Emlékezzünk meg a kiváló tudós tanárról, ki minden munkájában a természet iránt való szeretetet öntötte növendékeibe. Emlékezzünk meg a nagy hazafiról, ki a turistaságban is a nemzeti erő megnyilatkozását kereste. Emlékezzünk meg a magyar íróról, kinek minden könyvében első helyet foglal el az a sport, mely fajunkat kiválóvá, erőssé, a nemzedéket életképessé teszi.

Példa nekünk az ő élete. Bölcs tanítás munkáinak olvasása. Termékenyítő áldás az ő útmutatása.

Életrajzából vázlatosan említünk meg annyit, hogy született 1840. évi szept. 29-én Sz.-Udvarhelyen. A gymnasiumot szülővárosában végezte. Ezután nevelő lett a gróf Haller József családjánál s egyszersmind elvégezte az erdélyi ev. ref. kollegiumokban rendszeresített bölcsészeti két éves tanfolyamot. 1862. év őszén Sárospatakra ment, hol az ottani akadémián a bölcsészetet Erdélyi Jánostól hallgatta. Ugyancsak az ő ajánlatára Szatmári Király Pál, akkor borsódmegyei alispán egyetlen fiának nevelője lett. A fogékony kedélyű ifjura rendkívüli hatással volt a nagyműveltségű Erdélyi Jánossal való érintkezés. Később Budapesten a prot. theol. főiskolában a bölcsészetet Molnártól és Ballagítól hallgatta s egyszersmind rendes hallgatója volt az egyetem bölcsészeti karának. A három évi egyetemi és két évi theologiai tanfolyamot 1866. őszén elvégezvén, külföldi egyetemekre ment. Beutazta Angolországot, Skócziát. A nyári félévben a jénai egyetemet kereste fel. Később utazást tett Franciaországban, Schweiczban, Felső-Olaszországban. Megfordult a heidelbergi és tübingai egyetemeken. Onnan haza kerülvén, 1868-ban az elhunyt Erdélyi János helyére a sárospataki főiskola bölcsészeti tanszékére hívták meg rendkívüli tanárnak, s ugyanott egy év múlva rendes tanár lett.

Az 1870-ik évben a főiskola megbízásából Róma és Nápoly képtárait tanulmányozta. Az 1872. évben felállítván a kolozsvári egyetem, itt a nevelés tudomány nyilvános rendes tanára lett. Az 1879—80-iki iskolai évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából Angolországban tett nagyobb utazást, mely alkalommal az angol közoktatási és nevelésügyet tanulmányozta. A kolozsvári egyetem bölcsészeti kara 1880-ban tiszteleti tudori oklevéllel tüntette ki. 1882-ben az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnökévé neveztetett ki öt évre. 1885-ben a tiszamelléki reform. tanáregyesület tiszteleti tag-

jának, 1886-ban az Erdélyi Muzeum bölcsészeti szakosztálya, és azután az Erdélyi Irodalmi Társaság alelnöknek választotta meg. 1891-ben a német Comenius társaság választotta meg rendes tagjának, majd a budapesti népnevelők egyesülete s több tanítótestület tiszteleti tagja lett. A kolozsvári egyetem bölcsészeti karának egy ízben dékánja volt, s legutóbb halálát megelőzőleg két nappal választotta meg az egyetem tanácsa az 1894—95-ik iskolai évre rector magnifikusnak. Tagja volt az Akadémiának. Rendkívüli élénk és nagy arányú munkásságot fejtett ki főképen a nevelésügyi, műtörténelmi és bölcsészeti irodalom terén. Nagyobb önálló munkái: *Utílevelek Skóciáról. Az iskolázás jelene Angolországban*, két kötet Budapest, 1891. Ezt a művét a M. tud. Akadémia a nagy jutalommal koszoruzta meg. *Nőnevelésünk bajai*, Kolozsvár 1892. *A nemzeti nevelés kézi könyve*, Kolozsvár, 1890. *Levelek Erdélyi Jánoshoz* Budapest 1893. Egyes aktualis kérdésekről a napilapokban is gyakran találkozhattunk magvas és erőteljes cikkeivel. Folyóiratunknak is munkatársa volt, melynek tavalyi 6. számába írta a feltűnést keltett *Honismeret és iskolai kirándulások* cz. cikket. Mutatóul mai számunkban egy néprajzi cikket közöljük, melyet egyesületünk főtitkára részére írt egy emlékkönyv kiadása alkalmából.

Mint érdekes adatot közöljük még, hogy az egyesületünk alakulásakor kibocsátott I számú iven ő volt a beiratkozott első tag. Gyűléseinken mint az E. M. K. E. képviselője vett részt.

Halála nagy és pótolhatlan veszteség.

ERDÉLY HELYNEVEI.

Írta és az E. K. E. helynévtári bizottságának 1894. jul. 7-én tartott ülésében előterjesztette:

Márki Sándor dr.

Újabban többen vádolták az E. K. E.-t, hogy a térképek s helynevek ügyében kiküldött bizottsága voltaképen *magyarosítással* foglalkozik. Rettenetes vád, ha meggondoljuk, hogy ez a bizottság *Magyarországban* működik. A bírálók és gáncsolók azonban teljesen tévedésben élnek a bizottság czéljai és föladatai iránt. Azt hinné az ember, hogy az ülésekről hozott tudósítások, melyeket az *Erdély* közlött, főkép pedig a M. Történelmi-Társulatnak a helynevek dolgában hozzánk intézett átirata, mely a bizottságnak már megalakulásakor kimondatott alapelvei szellemében nyilatkozik, alkalmasak a félreértések eloszlatására. Mivel azonban ezek a közlések elkerülték a felszólalók figyelmét, s mivel most már a vidéken is alakultak albizottságok, melyek innen, a középponttól várják a főbb irányok kijelölését, helyesnek látszik, hogy kifejtsük, *mit akarunk* tulajdonképen?

A szász hírlapok egy részének, első sorban a *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* 6219. és a *Kronstädter Zeitung* ez évi 133. számának, melyeknek különben brassóvármegyei osztályunk már június 7. válaszolt, Goethével felelhetünk:

„Wir suchen die Dinge zu benennen,
Und glauben am Namen sie zu kennen.
Wer tiefer sieht, gesteht es frei:
Es bleibt immer was Anonymes dabei.“

Az a föladatunk, hogy térképeken, tudományos és ismeretterjesztő könyvekben s iratokban, sőt magában az életben is az *igazi* helynevek használatára szoktassuk a közönséget s hogy ne maradjon megnevezetlenül az erdélyi részek területén egyetlen egy valamire való hely sem.

I.

A mi föladatunk első részét illeti, mint Pilátus óta annyian tettek, nekünk is meg kellene kérdeznünk: „Micsoda az az igazság?“ *Mit tekintünk igazi helynévnek*: a hivatalos, az életben, vagy a tudományos munkákban használatosak-e?

Az a szabályzat, melyet miheztartás végett a bécsi katonai Földrajzi-intézet volt szíves velünk közleni, ¹⁾ Magyarországon egyenesen *a magyar hivatalos helységnévtárt* veszi a térképein való megjelölések alapjául. A mely név megvan a helységnévtárban, annak meg kell lennie a térképen is. Ez saját kormányunknak a közös miniszteriummal való megegyezésén alapúl. 1891. nov. 20-án *Nopcsa* Elek báró útján a delegációk elé kellett vinnie ez ügyet a M. Földrajzi-Társaságnak, hogy a hivatalos magyar helységnévtár tekintélyét elősmertesse. S azaz, hogy czélt ért, miről a belügyminisztérium 1892. évi 73,203. sz. leirata alapján 1893. május 9-én örömmel értesült, egyszerre véget vett minden olyan jogosulatlan törekvésnek, mely a katonai térképeket hivatalosan el nem ösmert helynevekkel akarta megtölteni. Bizottságunknak tehát az az egyik föladata, hogy ügyeljen reá, a katonai térképek revízió alá kerülő szelvényein föl vannak-e dolgozva a legújabb hivatalos helynévtár adatai, hogy a hibát és mulasztást vagy egyenesen, vagy a M. Földrajzi-Társaság útján a katonai Földrajzi-Intézet tudomására hozza. Albizottságainknak ebben a részben az a feladatuk, hogy középponti bizottságunkkal közöljék *igazolt* észrevételeiket. Ha tehát megessék, hogy a katonai térkép régibb kiadása pl. magyar elnevezést használna ott, hol a hivatalos helynévtár román vagy német helységnevet használ, mind nekünk, mind albizottságainknak a *hivatalos* elnevezés helyreállítására kell kérnie a katonai Földrajzi-Intézetet. Viszont lelkiösmeretesen kell ügyelnünk arra, hogy elnézésből vagy gondatlanságból ki ne maradjanak az államtól elősmert magyar helynevek még abban az esetben sem, ha csak párhuzamos használatuk van megengedve. Ez azonban a nem-magyar helynevekre nézve is áll. A katonai térkép erősebben mindig azt az elnevezést jelzi, melyet a hivatalos helynévtár első sorban használ. A párhuzamos név csak zárójelben, vékonyabb írással jön alája.

Több, mint 22,000 esetben tehát, a mennyi t. i. a katonai térképeken fölvételre jogosult önálló községek és kapcsolt helyek, puszták stb. száma, teljesen ki van zárva minden chauvinismus, akár magyar, akár nem-magyar részről akarná is zaklatni az a Földrajzi-Intézetet. A vádnak ez a része *így* az E. K. E. bizottságát sem érheti.

Félre nem érhető és igen szigorú alapelvei vannak a Földrajzi-Intézetnek a dülők, határrészek, hegyek, dombok, folyók, patakok stb. megnevezésére is. Bizottságunk e szabályokhoz föltétlenül alkalmaz-

¹⁾ Instruction für die militärische Landesaufnahme, II. Theil, P. 202. és §§. 393—394. der Erläuterung zum Zeichenschlüssel.

kodni kíván. A mennyiben azonban az intézet e helynevek átvizsgálásánál igénybe veszi egyáltalában véve a turista-egyesületek, különösen pedig, mint ezt 1892. aug. 9-én 11,877 sz. a. nyíltan ki is jelentette, az E. K. E. minden teljesen igazolható felszólalását, természetesen, hogy a térképlapok új kiadásainál szükséges reambulatiók alkalmával különösen fontos feladatok hárulnak e tekintetben úgy a középponti helynévtári bizottságra, mint vidéki albizottságainkra. Ez utóbbiaktól azt várjuk és kérjük, hogy utána járjanak tövéről hegyére, tehát személyes tapasztalat, kérdezősködések, tanúvallatások, kataszteri és egyéb hiteles fölvételek alapján, a legapróbb részletekig menve, leginkább mely detail-elnevezések divatoznak az illető vidéken? A kutatás módjára, terjedelmére s irányára nézve mintául szolgálhat *Jankó János dr.-nak a Kalotaszeg Magyar Népe* és *Torda, Aranyosszék és Toroczkó Magyar Népe* című két munkája. Ilyen nagy részletekbe menő följegyzések tanúsítják, milyen nagy baj az, ha a reambuláló katonatiszt, vagy katonatisztek mellé, a környék alapos ismeretének címén, chauvinista, lelkiösmertlen, vagy tudatlan emberek kerülnek. A vidék nyelvében, népszellemében s viszonyaiban járatlan tiszttel beíratnak olyasmit, a mit az illetőn kívül más jóformán, vagy egyáltalán senki sem ösmerni azon a vidéken. Így pl. a katonai Földrajzi-Intézet 18. zónája XXVIII. columnáján Bánffy-Hunyad tájának $\frac{1}{6}$ részben tiszta magyar elnevezésből igen sok lett román olykép, hogy a magyar elnevezéshez román végzetet ragasztottak, vagy egyszerűen elferdítették, esetleg lefordították románra. Így lett a Tisztásból Tisztásului, a Zörkéből D. Zerche, a Borzás-hegyből D. Borzasi, a Kőhegyből Horaitzia, a Részeg-hegyből Vêrfu Riszeg stb. Szabad-e merő chauvinismusból annak kitenni a hadsereget, hogy háború esetében a térképeken hibás, és az illető vidékeken szokatlan elnevezések téves útra vezessék? Becsület és hazafiság dolga tehát, hogy a mennyiben (a belügyminisztérium 1894. évi márcz. 7. 15834. sz. a. kelt leirata szerint,) magyarul tudó tisztek csak oly számban alkalmazhatók, a mennyiben alkalmas voltak föltételek mellett, a térképezési szolgálatra önként jelentkeznek, a reambuláló tisztet ahhoz értő és megbízható emberek már a helyszínén helyes följegyzésekhez juttatják s hogy az igazság, a tetteges állapot és ne az a szempont vezesse őket, hogy a helynevek fölerőszakolásában akár a magyarságnak, akár a nemzetiségeknek kedvezve, megváltoztatni igyekezzenek az illető vidék ethnographiai képét. Ez „a megismert igazság ellen való tusakodás“ volna; a mi pedig a Szentlélek elleni hét fő bűn közé tartozik, az E. K. E. helynévtári bizottsága pedig legkevésbé sem hajlandó erényül betudni. Ellenben kéri és utasítja albizottságait,

hogy magának a katonai Földrajzi-Intézetnek óhajtésához képest is, polgári becsületökre adjanak meg minden fölvilágosítást a térképező tisztnek s ne engedjék, hogy egyoldalú s talán roszakaratú befolyás alá jutva, hibás bejegyzések következtében annak idején szomorú esélyeknek tegye ki a hadsereget. Kívánatos tehát, hogy az illető albizottság működésének körébe eső vidék reambulálásával mindig jelen legyen egyesületünknek 1—2 értelmes, a helyet s a nép nyelvét kitünően ismerő tagja, ki e fáradságos munkánál a közjó érdekében nem sajnál áldozatot hozni.

Bizottságunk az albizottságokkal másolatban fogja közölni a katonai Földrajzi-Intézetnek ide vonatkozó szabályzatát, arra kérve őket, hogy ahhoz föltétlenül ragaszkodni sziveskedjenek.

II.

Hasonló szabályzatok azonban nem köthetnek bennünket a tudományos, iskolai és magán használatra szánt térképek megítélésénél. Hogy a helynevek 2—3 félekép való írásából a 22,000 község stb. név ne szaporodjék föl 44, vagy épen 66 ezerre, a Földrajzi-Társaság már korábban kimondta, hogy minden térképén ragaszkodni kíván az illető államok helységnévtáraihoz, a mennyiben azok a mi kimondásunk szabályai szerint való átírásra nem szorúlnak. Ösmeretes az a heves vita, mely — de valószínűleg csupán a Budapesti Szemlében — csak most ért véget *Simonyi* Jenő dr. és *Brózik* Károly dr. közt, kik e kérdésben egészen ellentétes álláspontra helyezkedtek. Valóban, nem lehet eléggé óvakodnunk a túlságoktól, melyek ellen úgy a katonai, mint az iskolai térképek jelzéseire s helyesírására nézve a Földrajzi-Társaság helynévtári bizottságában elég alkalom volt felszólalni. Reánk most csak a Földrajzi-Társaságnak ama megállapodása tartozik, hogy nem katonai térképeken is a magyar hivatalos helységnévtár adatait kell alapúl vennünk.

Ez azonban annyira nem dogma, hogy különösen a tankönyvíróknak akárhányszor bele kellett volna esniök az eretnokség vádjába, ha kötelességök lett volna hozzá föltétlenül alkalmazkodniok. E téren a tudomány minálunk mindig inkább gyakorlati szempontokat tartott maga előtt s már kevésbbé riadt vissza a chauvinismus untalan emlegetett vádjától. A szász németesen, a román román módra stb., sőt, a mi legborzasztóbb, a magyar is magyarosan merte írni a neveket, s használt Wien helyett Bécsset, Pettau helyett Potonyt, Viddin helyett-Bodonyt stb. De hát az orosz rajongó meg Budint irt Budapest, Bra

tislowot Pozsony, Jagert Eger helyett stb., a Bachhuszár pedig Wüthender Armenierre germanizálta Bösözörmény nevét. Így azután a helynevek szabad használata tözsomszédos a neveltségessel.

Erdélyi részeinkben a nép s a tudomány szintén egyaránt szabatosan bánt a helynevekkel. A magyar ember Vidombákot csinált a Weidenbachból, Vingárdot a Weingartenből, Házsongárdot a Hasengartenből s mindenütt hóstatot a Hochstadtból. Arra, hogy mit csináltak a nemzetiségek a kétségtelenül magyar elnevezésekből, elég bele pillantani akármelyik térképbe.

A helynevek tekintetében való ez a habozás és bizonytalanság oly régi, mint maga a magyar kartographia. Elég, ha Magyarország két legrégibb térképén figyeljük meg Erdély helyneveit. *Honterus* 1528-ben külön adta ki Erdély térképét, míg az egész Magyarországot ábrázoló legrégibb térkép 1553-ból a *Lázár dedké*. Amazon német, emezen magyar szempont nyilatkozik. Honterus németesen ír mindent. Nála Aderhely = Udvarhely, Armdorf = Árapataka, Borprig = Borberek, Brendorf = Botfalva, Durnen — Tövis, Holvilegn = Holdvilág, Neumarck = Maros- és Kézdi-Vásárhely egyaránt, Thorrenburg = Torda stb. Szóval a kiváló szász tudós már 1528-ban megtette azt, a mivel a szász lapok egy része most vádolja az *Erdély* egyik munkatársát, *Papp* György urat, hogy t. i. lefordítja, önkényesen nevezi el a helyeket. A legrégibb (1553. évi) magyar térkép inkább az akkori hivatalos magyar elnevezéseket tartja szemelőtt, de tekintettel van a népies elnevezésekre is. Nála nem Heidendorf áll, hanem Besene (Besenyő, Besztercze vidékén), Feketehale (Feketehalom) és nem Zeiden, Mihelfalu (Kis-Disznód) és nem Michelsberg, Monra (Monora) és nem Donnersmarkt. Szász-Sebes (*Zazsebes*), és Szászváros (*Zazuaros*) csak magyar alakjában jelenik meg. Ellenben párhuzamos neveket is használ. Pl. elül áll a Colosuar név és csak utóbb a Clausenburg; előbb a Brassa s utóbb Cronstat; viszont Segesvárt előbb németül (Sassburg = Schässburg) nevezi meg és csak azután magyarul (Segesuar).

Nem szünik meg ez a zavar és kapkodás mindaddig, míg el nem készítjük a *magyarországi helynevek pragmatikáját*. Ez, a kormány hozzájárulásával, a M. Tud. Akadémia, a Magyar Földrajzi- és a Magyar Történelmi-Társaság feladata. A miénk csak az, hogy segítsünk, a mi-ben lehet. A helynevek használata nem játék; nem szabad azt oda dobni egyéni önkénynek.

Hallgatok arról, a műveltség-történetnek milyen fontos érdekei fűződnek a helynevek ősmertéhez és magyarázatához. *Egli* a *Nomina geographicában* (1870—80. s újabban 1893.) 42,000 földrajzi helynevet

ösmertet s megírta a geographiai elnevezések történetét is. Egli művének leghívebb magyar támogatója s iskolájának leglelkesebb híve nálunk *Pesty Frigyes* volt, ki a *Helynevek és a Történelem s Magyarország helynevei* című igen becses műveiben, de kivált az utóbbinak előszavában, oly világosan fejti ki a helynevek gyűjtésének, feldolgozásának s jelentőségének elméletét, hogy senki sem mulaszthatja el tanulmányozását, a ki e kérdéssel komolyan foglalkozni akar. A tanulságok végső eredményeinek levonásához azonban, egyes monographiakon kívül, okvetetlenül szükséges ösmernünk *Ortvay Tivadar*-tól is Magyarország régi vízrajzát és *Csánki Dezsőtől* Magyarország történelmi földrajzát, melyből különben még csak egy kötet jelent meg.

Ezek a tudósok nagyon száraz emberek, de véghetetlenül tanulságosak. Nincs könyveiknek egyetlen adata sem, melyet hiteles okiratokkal nem támogatnának. Phrasisok gyártására egyáltalán nincs érkezők, de még alkalmuk sem. Nem olvasmányt nyújtanak, hanem rideg onomasztikont, — ha úgy tetszik, alapleltárt — Magyarország régi helyneveiről. De a nélkül, hogy erre csak egy hanggal is utalnának, soha, senki sem bizonyította még be meggyőzőbben, hogy ha Magyarország helynevein egyáltalán módosítani kell, ezt nem magyarosítással, hanem a történelmi helynevek helyreállításával kell s egyedül csak így szabad tenni. S ezt nemcsak a helységnevekkel, hanem minden földrajzi tényezőnél igenis keresztül akarjuk vinni. Így pl. használni fogjuk tudományos és politikai térképeken s könyvekben is a Schullergebirg régi jó történelmi s a csángóknál most is szokásos nevét, a Keresztényhavast, a Piátra máre helyett a Nagykőhavast stb., de a nélkül, hogy megakarnók semmisíteni másnyelvű, tényleg használt elnevezéseiket.

A helynevek ezen reconstructiójának jogosult voltához kétség nem férhet. Ezer meg ezer helynevünket temették el kedvezőtlen történelmi fejlemények; a kegyelet legelemibb s a gyakorlati életnek nem egutolsó követelése, hogy régi jogaikba visszahelyezzük őket. Ez azonban nemcsak a magyarságnak, hanem a nemzetiségeknek érdeke is. Igazságtalanság legkevésbé sem történhetik velök. 1867 óta csakugyan sokszor történtek helynév-magyarosítások oly vidékeken is, hol nincs biztosíték reá, hogy a nép valóban ki tudja mondani a magyaros hangzású nevet. Hiszen helyneveinknek igen tetemes része most is régi magyar neveknek hibás kimondása, elferdítése következtében keletkezett. A bábeli nyelvzavarnak fokozása senkinek sem állhat érdekében. Legkevésbé nekünk, kik hazánk eme szép vidékeinek hozzá-férhetővé tételén buzgólkodunk, kiknek tehát a jelzések egyszerűsítésére kell törekednünk.

Az E. K. E. válaszmánya ehhez képest már 1893. okt. 12-én elhatározta, hogy a helynevek javítása érdekében első sorban az erdélyrészi törvényhatóságokat keresi meg, kérve, „hogy az idegen nevű helyek, községek, dülők, hegyek, folyamok, stb. magyar neveinek a *történeti adatok alapján* megállapítására“ segítségére legyenek. Ugyanakkor a M. Történelmi-Társulatot is megkérte az irányelvek kijelölésére, a mit meg is tett már deczember 7-én, ösmeretes átiratában a helynevek lehető konzerválását ajánlván. Csupán Fogarasvármegye jelentette ki 1894. január 3-án, hogy az ez irányban való kutatás a szaktudósok s nem a vármegye dolga; a dolog lényege iránt azonban neki sem volt kifogása, míg Szolnok-Dobokavármegye, tekintve, hogy 32 helynevet már módosított, 1894. febr. 15. alkalmasabb időre hagyta a dolgot. Ellenben Kolozsvármegye 1893. okt. 30. kijelölni kívánta, mely helyneveket óhajt módosítani ez egyesület; Szilágyvármegye 1893. nov. 16., Csíkvármegye decz. 6., Hunyadvármegye decz. 28., Kisküküllővármegye 1894. jan. 30., Udvarhelyvármegye febr. 21-én, és Torda-Aranyosvármegye május 23-án tényleg bizottságokat küldtek ki e czélból, sőt Csíkvármegye 1894. febr. 20-án már közölt is javaslatot a nem-magyar helyneveknek néphagyományok alapján való módosítása iránt, melyet javaslatlattel végett viszont a székely nemzet monographusának, *Szádeczky* Lajos dr.-nak adtunk ki. Bizottságunk azonkívül több történettudóst kért föl, hogy adandó alkalommal okiratokon alapuló szakvéleményt kérjen tőlük. Szándékát bejelentette a belügyminisztériumnak, és — a telekkönyvi helynév-bejegyzéseket illetőleg — az igazságügyminisztériumnak is.

Mindebből kitűnik, hogy első sorban a könnyelmű változtatásokat akarjuk megakadályozni és pedig épen az erre hivatott tényezők közreműködésével.

Hogy tehát a helynevek önkényes faragásának, elferdítésének s újak könnyelmű forgalomba-hozatalának útját állja, bizottságunk szigorúan alkalmazkodni kíván a helynevek változtatása tekintetében hazánkban fennálló szabályokhoz s követi azt az egyetlen elfogadható módot, melylyel a változtatott helynevet a katonai térképekbe is fölvetetheti. E szerint a középponti bizottság s az albizottság önkényesen egyetlen egy földrajzi nevet sem adhat, egyetlenegy sem változtathat meg. Ha azonban ilyen új elnevezésnek, vagy változtatásnak, módosításnak szüksége forog fenn, a hozzá beadott, vagy kebelében tett indítványt tüzetes tanulmány tárgyává teszi s a hely történeti nevét, tekintet nélkül arra, magyar-e az vagy sem, megállapítja. Ekkor a változtatás végett megkeresi az illető törvényhatóságot, mely a bizottság, illetőleg az E. K. E. véleményét a Történelmi- és esetleg a Földrajzi-

Társasággal felülvizsgáltatván, ezek hozzájárulásának esetében a belügyminisztérium jóváhagyását kéri. Csak ezen jóváhagyás megnyerése után kerülhetnek a helynevek hivatalosan is használatba.

Ezen változtatások kétfélék lehetnek. Vagy olyanok, melyek az eddig használatos nevet a kikutatott régi, jobb hangzású és megfelelőbb névvel cserélik föl; vagy olyanok, melyek a most forgalomban levő helynév mellett megállapítják a másodsorban, párhuzamban használandó helynevet. Az első esetben a megállapított újabb név első, a régi pedig másodsorban, — az utóbbi esetben pedig a régi első, és a történeti név másodsorban használandó úgy a hivatalos helynévtárban, mint a térképeken és az irodalomban. Az E. K. E. úti kalauzába sem jöhet be tehát egyetlen olyan helynév sem, mely hivatalosan nincs előismerve.

A bizottság azonban teljesen új neveket is indítványozhat, mint a hogy az E. K. E. már tényleg el is nevezett három sziklát. Folyóírata nyitva áll minden e tekintetben való javaslat előtt; s valóban, ildomtalanok kellene tekintenünk annak kétségbevonását, hogy a geographus vagy túrista bizonyos elnevezéseket a folyóirat hasábjain javaslatba hozhasson. Mindaddig azonban, míg az ilyen javaslatok felett a bizottság, s ennek véleménye alapján az E. K. E. nem határoz, minden ilyen indítvány csak az író egyéni véleménye. Valahányszor arról van szó, hogy egy, még bárhol levő névtelen, de tudományos, vagy túrista szempontból érdekes helyet megnevezzen a bizottság, ez az elnevezés mindig csak az állam hivatalos nyelvén történhetik. Előfordulhat különben az az eset is, hogy valamely magyar helynevet kell megváltoztatni; vagy kétes értelme, vagy a miatt, mert az eligazodásban nehézséget okoz. Hiszen pl. Magyarországon 535 helység van elnevezve valamely szentről, s több helység viseli egy és ugyanazon szent nevét. Minden ily esetben az állam hivatalos nyelve ad irányt.

Részemről nem tudnék megnyugodni a helynevek úgynevezett visszamagyarosításába, hanem úgyis, mint honpolgár, úgyis mint historikus, csupán a történeti helynevek helyreállítására töreksem. Maradniok kell tehát mindazon szláv, román és német elnevezéseknek is, melyeknél korábbi magyar neveket nem ösmerünk. De valamennyinek hiteles okiraton kell alapúlnia. Így magyarnak, szásznak, románának oka lesz megnyugodnia a visszakeresztelésben, míg az etymologiai eljárás, vagy inkább a helynevek egyszerű lefordítása mind a multa, mind a jelenre nézve meghamisítaná egy-egy vidék ethnographiai képét, a mihez pedig egyikünk sem adná beleegyezését. Akkor azután nem történik olyasmí, mint Zólyom megyében, mely egyszerre 111, és Vasban,

mely 90 helységnek községnevét magyarosította meg úgy, hogy a nép vagy nem vett tudomást róla, vagy elferdítette az új nevet, sok esetben pedig ki sem tudta mondani.

Tömegesen csak oly esetben mernők javasolni a visszakereszte-
lést, mikor párhuzamos nevek megállapításáról van szó; máskor min-
díg a szükséghez képest, esetről esetre óhajtunk eljárni. Tömeges vál-
toztatást azonban nem is javasolhatunk addig, míg meg nem jelenik
Erdély helyneveiről *Csánki* Dezső említett könyvének folytatása, mely-
nek alapján mindenesetre lehet concret indítványt tenni. Nincs egyet-
len egy indítványunk sem, melylyel szemben mimagunk a legszigo-
rúbb bírálatot nem akarnók gyakorolni. Az újításra és a válto-
ztatásra minden javaslatunkat az illető törvényhatóság, egy tudományos
testület s a kormány elhatározása alá bocsátjuk. Ilyen, kezdettől fogva
követelt óvatosság és — ha úgy tetszik — önmérséklés tanúsítása után
senkinek sincs oka és joga erőszakoskodásról vádolni bennünket.

Irodalmi és társulati téren fenntartva tagtársaink és egyéb osztá-
lyaink véleményének legteljesebb szabadságát, mi-magunk továbbra is
azon irányelveket közöljük, melyeket nagyjából kiemelni szerencsém
volt. Számítunk ebben a tekintetben összes tagtársainknak s a vidéki
bizottságoknak szíves, de néha sok fáradságot igénylő támogatására.
Szívesen teszünk megfontolás tárgyává minden kívülről jövő tárgyas
és alapos kritikát, de egyszer-mindenkorra visszaütásítjuk az aféle köny-
nyelműen odadobott vádakat, melyek politizálást és chauvinismust vet-
nek szemünkre. A magyar közműveltség szerény, de komoly munká-
sai vagyunk s olyan téren állunk, melyen hazánk minden igaz fiával
zavartalanul és — mint óhajtom — haszonnal működhetünk együtt.

MONDA ÉS TÖRTÉNET.

Irta: *Kuun Géza gróf.*

Valamely esemény mondai elbeszélése gyakran nagyon is eltér
az okmányokon alapuló történetírástól, mert míg az előbbi természeté-
ről fogva fejlődik s ilyenképen forgandó és változékony, utóbbi meg-
állított, s céljaikra nézve sem egyeznek. Mindazonáltal vannak a kettő
közt jelentékeny egyezések s azt a miben megegyeznek, méltán neve-
zik a monda történeti magvának. A történeti okkapcsolatot, vagy mond-
juk okbeliséget, a monda a maga módja szerint adja elő, de mert az
erre felhasznált eszközök a monda keletkezésének idejéből valók, ezek
noha széthelyeztettek, mégis valamiképen bele illenek a történeti ke-

retbe. Az itt mondottakra a következőkben egy a közelből vett példát hozok fel.

A hunyadmegyei dédácsi *) birtoknak az ősrégi, dúsgazdag aranyvári *Kapi* családra való átszarmazásáról a maros-némethii *Gyulai*. gróf család tagjai közt egy szó hagyomány élt, melyről e század elején még többen tudtak Hunyadvármegyében s a mely az 1848. utáni időkben teljesen feledésbe ment. Ezen a monda jellemző sajátágaival felruházott szó hagyomány szerint *Kapi* György, a mint ezt történeti adatokból is tudjuk, szerette a vendégeskedést s aranyi várában fényesen ülte meg nevenapjait. Nevenapján mozsárágyúkat durrogtatott, melyekből a körvidék lakói megtudhatták, ha máskülönbén nem lett volna róla tudomásuk, hogy a hatalmas főúr aranyi várában nevenapját tartja. A Maros balpartján Dédácson *Dédácsi* László szintén megszokta tartani nevenapját s szerényebb keretben kisebb költséggel utánozni törekedett fényűző szomszédja ünneplését. Mozsárágyúja nem lévén egy László napja alkalmából rászánta magát a *Kapi* Györgyét kölcsön kérni. *Kapi* nem tagadta meg kérését, de azt feltételhez kötötte, ugyanis írásban kikötötte magának, hogyha mozsárágyújába kár esnék, *Dédácsi* dédácsi birtokával kártalanítja s ezt a szigorú feltételt *Dédácsi* könnyelműen elfogadta s az erről szóló okmányt aláírta. Hogy a mozsárágyúba történt-e kár, vagy sem, arról nem szól a hagyomány s csak annyit mond, hogy kevéssel László napja után, *Kapi* György embereivel *Dédácsira* rontott, őt birtokától megfosztotta s onnan kiüzte. Ez a mondai előadás. Most lássuk a történeti tényt az okmányok világánál. 1657. szeptember 14-én *II. Rákóczy* György Dédácsot *Dédácsi* de eadem László magvaszakadtával *Kapi* Györgynek és nejének *Bethlen* Krisztinának adta 3000 forint inscriptionalis összegben. *A statutorium mandatum* ugyanezen napról kelt. Az adománylevél, melyet a fejedelem s cancellárja *Mikes* Mihály irtak alá s mely el van látva a fejedelem pecsétjével, így hangzik:

Nos Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis; Quod nos cum ad ad nonnullor Dnor fidelium Consiliarior nostror intercessionem tum vero dignum habentes respectum praeclarae fidei, ac fidelium servitior Splis ac Magci Georgii Kapi deeadem, quae ipse nobis á pueritia, sed praecipue in utrisque belligerationib: (igy!) impendit,

* *Dédács* (oláhul *Biszkaria*) kk. Hunyadvármegye dévai járásában. A szép stílusú dédácsi kastélyt osdolai *Kum* Kászló s neje *Gyulay* Constantia grófnő áldott emléké szülei építették a negyvenes években.

post modum etiam nulli dubitantes se impensur. Totalem igitur et integram Possessionem — Dedács vocatam, in Comitatu Hunyadien existentem habitam, per defectum Egr quondam Ladislai Dedácsi de eadem, iuxta antiquam et approbatam Regni nostri Tranniae, et partium Hungariae eidem annexar legem et consuetudinem, in nos, Fiscumquae nrum, ac consequenter benignam collationem et dispositionem nostram devolutam et condescen, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentibus quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, albis, vallibus, vineis, vinearumque Promontoriis, aguis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero, quarumlibet utilitatum, et pertinentiar suar integritatibus, quovis nominis vocabulo vocatis, ad eandem de jure, et ab antiquo spectan, et pertinere deben, sub suis veris, metis, et antiquis limitibus, existen, memorato Georgio Kapi, ac Cristinae Bethlen consorti suae, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, ac legatariis etiam, in, et pro Trium millium florenor hungaricalium, iustae currentis, et usualis monetae summa, gratiose dan, donan, conferen, et inscriben duximus, assecuran, affidan, et certifican, eosdem Georgium Kapi, ac Consortem, Cristinam Bethlen, haeredes posteritates, ac legatarios etiam suos, quod si temporis successu nos, vel successor nri, legitimi videlicet Transilvaniae Principes, aut alii quor inter erit, eandem Possessionem Dedacs, redimere et rehabere voluerimus, non nisi integra trium millium florenor Hungaricalium iustae currentis et usualis monetae summa simul et semel deposita, redimere et rehabere possimus. Ad quod tam nos ipsos oblegamus, quam etiam successor nostros legitimos videlicet Tranniae principes, ac alios etiam, quor inter erit, obligatos, et modis omnibus obstrictos esse volumus, prout damus, donamus, conferimus, et inscribimus, assecuramus item, affidamus, certificamus, obligamusque et obstringimus, salvo jure alieno, har nostrarum vigore et testimonis literar mediante. Datum in Arce nra Szamos-Ujvár, die decima quarta Mentis Septembr. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo septimo.

Barcsay Ákos egy ugyanazon év márczius 25-én kelt levelében *Kapi* Györgynek és nejeének *Bethlen* Krisztinának idősb *Rákóczi* György donatiójából birt dedácsi részbirtokát adja örökösen s ezen levelét ősi czimerével pecsételte. Tizenkét évvel később 1669. február 9-ikén kelt patenslevelében *Apafti* Dédácsot *Dédácsi* László magva szakadtával újólág *Kapinak* s nejeének adományozza. 1673. deczember 29-ikén *Apafti* Mihály patens alaku adománylevelben *Kapi* Györgyöt hú szolgálatai

jutalmául Dédácsban, mely azelőtt is az övé volt, de levelei elvesztek róla, statuálja. A statutio 1675. jan. 25-ikén megtörtént, *pura statutio* volt. Ugyanazon 1657-ik esztendő, melyben *II. Rákóczi* György fenn közölt adománylevele kelt, Erdély történetére nézt arról nevezetes, hogy a fejedelem szerencsétlen kimenetű lengyelországi hadjárata ez évre esik.

A Dédácsi családból 1453-ban egy *Elias de Dedacz* nevű említetik s egy 1560-ik okmányban *Dedachi* Myklósról van szó. A *Dédács* név a latin *Desdatus* magyar változata, mely mint személynév legelőször egy 1295-ik oklevélben fordul elő: *Petrus filius Dedach*. A *Tata*, *Thata*, *That*, *Tota* helynév Komárommegyében, melyet többen szintén a *Desdatus* név magyarosításának tartanak, aligha nem más eredetre vall. A Dédácsához közel eső Sárfalva a régi iratokban *Sálfalvá*-nak neveztetett s ez a név a *Sálffi* család nevével egyezik.

Kapi György 1654-ben nejével *Bethlen* Krisztinával N.-Paczalón lakott. A lengyel hadjáratban részt vett *II. Rákóczi* György fejedelem táborában, ki 1659-ben neki adá a hunyadmegyei főispánságot, melytől azonban már a következő év nyarán megfosztá *Barcsay* Ákos. Az 1661-ik év végén Hunyadmegye főispáni székébe Apafi osdolai *Kún* István helyébe ismét *Kapi* Györgyöt ültette. A hunyadmegyei mellett *Kapi* a zarándit és középszolnokmegyeit is viselte. 1639-ben már második nejével élt, a nagy szépségű *Bánffy* Agnessel, ki *Rhédey* Lászlóné és azelőtt *Barcsay* Ákos fejedelem neje volt. Apafi 1678-ban, mert részes volt a *Béldi* Pál mozgalmában, Dévavarába záratta, hol a következő évben meghala vasban, mint a hogy *Bethlen* Miklós önéletírásában olvassuk, „melyet testamentuma szerint vele is temettek, úgy a mint a lábára volt vetve. Azt pedig azért verték volt, hogy el akart szökni stb.“ Hunyadmegyében Aranyon kívül Bokajon is volt kastélya. *) Az említettem patenslevelek és statutiók eredetie a maros-némethi levéltárban őriztetnek, tehát azon „levelek“ is, melyekről *Apafi* Mihály 1673. december 29-ikén kelt patens alaku adománylevelében mint elveszettekről emlékezik. Jeles tudósunk *Kövári* László *Erdély nevezetesebb családai* című alapvető munkájában (Kolozsvártt, 1854) a *Kapi* család leszármazási tábláján *Kapi* György hunyadmegyei főispán öcsének mondja azt a *Kapi* Györgyöt, a kinek *Bethlen* Krisztina volt felesége. Ezt a téves adatot ezennel kijavítjuk. *Kapi* György *Mária* nevű leányát *Gyulay* Ferencz kükküllői főispán vette nőül s vele a dédácsi birtokot is kapta, mely unokája *Gyulay* Ferencz gróf tábornok özvegyének *Haller* Károlina grófnőnek halálával *Gyulay* József gróf kövári főkapitány Ferencz nevű fiára szállott, kinek neje kohányi *Ká-*

*) *L. Gróf Lázár* Miklós *Erdély Főispánjai* (Budapest, 1889) 185—187 ll.

csáncsi Zsuzsánna volt. Utóbbi halálával a dédácsi birtok leányokra *Gyulay* Constantin grófnőre szállott, kit 1828-ban osdolai *Kuun* László gróf vett nőül. Ez az a Dédács, a honnan *Döbrentei* Gábor az *Erdélyi Múzeum* V. füzetének ajánlását keltezte 1816. aug. 6-ikáról s a hol az *Életregulák* című költeményét írta. *Kazinczy* Ferencz 1816-ban négy hétig volt Dédácson gróf *Gyulay* Ferenczné vendége s a parkban 1881-ben lepleztetett le itt mulatásának emlékoszlopa, melynek egyszerű faragványa sajátkezű rajza szerint készült. *Kazinczy Dédács* nevű szép költeménye, melyet gróf *Gyulay* Ferencznéhez írt, ezen kis község nevének irodalomtörténetünk lapjain is állandó helyet biztosít.

A Dédácstól keletre eső aranyi hegykúpon (augit-andesit) őskori erődítvények maradványaira találunk. A monda szerint az aranyi várt, ép úgy mint a dévait, tündér építette, az Arany hegy déli oldalán, a Maros felé *Kapi* György várának rómjai még ma is láthatók. Aranyon 1808-ig ev. ref. egyházba gyülekeztek össze ünnepet szentelni az ot-tani ref. magyar lakosok.

Traján császárnak Sarmizegetusából (jelenleg Várhely) Apulumba (Gyula-Fehérvár) vezető útja, a Sztrigy völgyből kijutva Dédács hatá-rán huzódott át a marosi átjáróig. Ezen kövezett útnak egyik szakaszát a dédácsi határban eddig is ismerték; két évvel ezelőtt sógorom *Fáy* Béla az út folytatására is reá talált s azt már majdnem a Maro-sig tudja elkisérni. További ásatások remélhetőleg rövid idő alatt a *Traján* által a Marosan *Petra* (Arany) alatt építettett hídnak egykori helyét is meg fogják jelelhetni.

A SZÉKELYNÉP TERMÉSZETE.

(Néprajzi vázlat.)

Irta: *Felméri Lajos dr.*

Társadalmunk működésében igen nevezetes szerepet játszik a székely kitelepítés kérdése, meg a székely kivándorlás megakadályo-zása. Nem fölösleges tehát egy pár vonással bemutatni a székelynép természetét.

A székely bátor és vallásos nép. Az a kifejezés, hogy a székely született katona, azt akarja mondani, hogy örökölt vonása a bátorság. A harci riadók és kardcsattogások közepette száz esztendőkön át megtanulta, hogy senkitől se féljen, csak az egy Istentől. Harcra-

Dunty, Ferencz fértétele

Berkes-pataki vízesés Torozskó vidékén.
(Az E. K. E. kirándulóival.)

74. Goni. és Szupjánáé,

mettségéről csudás dolgokat jegyeztek föl a krónikák, vakmerő bátorságát megénekelték a költők, sőt a magyar nép száján közmondásként forog a francia háboruk alkalmával a székely katonáknak a fővezérhez intézett az a kérése, hogy „adják ki nekik a részöket (az ellenégből), hadd vágják le, mert sok dolguk s haza kell menni.“

A székely mint katona, a honfoglalás óta őrszemként élt Erdély bércei közt, s kicsiben ugyanazt a szolgálatot tette hazájának, a mit Magyarország tett nagyban Európának. Az európai népeket a törökök és tatárok pusztulásai ellen a magyar nemzet védte meg; Erdély népei földjeiket békében mivelhették, mert a bérctetőkön hiven őrt állt, s mindig talpon volt a székelység. E hazarész termékeny völgyeit átengedte a szászoknak és oláhoknak; ő maga pedig — mint katona — a hegyek közt élt, s maig is ott él: a hazai föld legsilányabb részét szántogatja, barmait az erdőkön legelteti, tutajfáját szintén ott vágja.

A katonáskodás annyira vérébe ment, hogy Háromszék- és Csikvármegyében ma is szélteben beszélnek a *rendekről*: az előkelőkről (primipilus) és a gyalogszeres katonákról (pixidariusok.)

A katonáskodásból folyt a székely *szabadságszeretete* és erősen kifejlett egyénisége. Saját fegyvereire és erejére lévén utalva, megszokta, hogy Isten után csak önmagában bizhatik; emberi tekintély előtt meg nem hajlik, s csak meggyőződését követi. Innén ered az a szokása, hogy a jussát nem hagyja, s ha lehet maga vesz magának elégtételt karhatalommal, vagy pörrel, még pedig oly hosszan tartóval, melyből nemcsak maga hal ki, hanem unokája is. Talán Erdélyben termett az a közmondás, hogy a „székely halandó; de pöre halhatatlan.“

Továbbá a katonáskodásból, az ősi foglalkozásából, következett fáradságos életmódja is. Csak a havasi életet tekintjük: a mészégetést deszka- és épületfavágást, tutajozást és borvizszállítást: s mindenki látja, hogy a székely minő izzadságos munkával jut szegényes (rozs) kenyéréhez és puliszkájához; s hogy szívós és kitartó munkára alkalmas izomzatát bizony nem sovány táplálkozásának, hanem havasi levegőjének és pompás vizeinek köszönheti. Csak Borszék vidékét említem például, melynek ősi rengeteg fenyvesei a világ összes hajóit elláthatnák árboczfákkal és királyi borviz forrásai Európa összes népeit a legpompásabb itallal.

Eszejárása agyafurt, vagy közönségesen furfangos, s a természeti népeknek arra a szokására emlékeztet, hogy szakadatlanul beható tekintettel néznek magok körül, hogy fenyegeti-e ellenség? Ilyen kerülő utakon jár a székely ember gondolkodása, mi miatt ritka eset, hogy

kérdésre egyenes feleletet adjon. Hány gyermeke van kendnek bátya? erre a kérdésre egy tősgyökeres székely így felelt:

„Aval együtt, ki mult Szön Mihájkor möghót, három héján tiz . . .“

Maga a székely így fejezi ki eszének ezt a kerülő utakon való járását: Egyik észömmê azt gondótam, hogy mönnénk-ê a vásárba, de a másik észömmê azt gondótam, hogy ne mönnénk-ê.

Kétségtelen, hogy a székelyt sok józan észszel áldotta meg a természet, csakhogy bércei szük határai közé szorultan ez az ész, hogy úgy szóljak: lokalizálódott, úgy, hogy a mi az ő hegyein tul esik, tehát a szomszéd megye is, neki mind *külföld*, s ha a csiki-székely azt kérdezi, hogy mi hir külföldön? azon első sorban Udvarhely-vagy Háromszékmegyét érti.

Vallásosságának számtalan jelével találkozunk uton-utfélen. Csinosan épített és szép fehérre meszelt templomaik; a galambduczos kapukon, sőt sokszor a ház homlokzatán is az „Isten segedelmével építette, készítette,“ vagy hasonló szólamokkal kezdődő feliratok; továbbá az ó-szövetségi kereszt nevek: Mózes, Izrael, Józsiás, Izsák, Áron stb. és ismét a község nevek: Szt.-Ábrahám, Szt.-Mihály, Szt.-András, Szt.-Tamás, Szt.-Imre stb. stb. nagyon világos bizonyítékai a székely nép vallásos érzületének és gondolkodásának.

Mindennapi beszéd módja is tele van vallásos motívumokkal. A felnőttek csodálkozásának „Jézus Mária Szt.-József“-féle kifejezéseit gyakran hallhatni; a gyermekek pedig (persze a kath. községekben) rendszerint így köszönnék: „Dicsértessék az Ur Jézus“, a felnőttek pedig utnak induláskor ezt a szólamot használják: „Az Ur Jézus hirivê“ vagy „Szüz Mária képivê“. Protestáns községekben pedig a mindennapi pohárköszöntő ez: „Az Isten adjon jó emberrel ügyet-bajt.“

A székelyeknek hangulata mondhatnám egész valója tele van *poesissel*. Náluk minden foglalkozás, minden multság: a fonó, kaláka, táncz, megtermi a maga nótáját. Estenden elbeszéli Kőmives Kelemenné, Molnár Anna, vagy más ballada-alak bús történetét, a mint apáról szállt a fiura: tele azokkal a költői szépségekkel, melyek a baladák mintáivá tették a kapa-kasza hordó emberek egyszerű történetét.

Kiérzik e nép poesisén a hosszú százak keserves küzdelme, melyet az emberekkel s a földdel folytatott, s melyet megörökített balladáiban.

Havasainak frissesége csap ki szerelmi dalaiból, lyrai verseiből, s a megrikató és kaczagó u. n. sirva vigadó elem karöltve jár rigmusai-ban, melyek százsámra születnek minden faluban s visszatükrözik e nép karakterét.

Ördögszoros.

(Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjéből.)

Általában a költői ér oly gazdag e nép szellemében, hogy köteteket lehetne róla írni. Természetének ez — mondhatni — a napsugaras része. Hogy van nem ilyen fényes része is: ki merné tagadni hiszen érintettem abból is egy vonást (a pörlekedést); de hát mit tehet róla a székelység, ha nem jobb a többi népeknél, mert őt is, mint a többieket: napsugárból és sárból gyurta a természet.

A HEGYEKRŐL.

Írta: *Véber Antal.*

Az eszméknek is megvan a magok virágzás-korszaka, miként a növényeknek. Más hónapban más növény virágozik és hoz gyümölcsöt, s a különböző évtizedek és évszázadok különböző eszméknek nevelő anyjai. Az eszmék eleinte közönségesen csak egyesek által vallva és hirdetve, szűkkörű életet folytatnak; de ha termékenyek, akkor a kellő pillanatban mintegy szárnyat öltenek s országokat, sőt világokat járnak be diadalmasan.

Ilyen már réges-rég, a XVI. század óta vajudó, de teljes kifejtésre csak korunkban jutott eszme az utazás és a *turistaság*, különösen azoknak a hegyes vidékeket illető része.

Sok-sok ezer ember hagyja el manap évenként lakóhelyét, a vágy idegenbe vonzza, más levegőt akar szívni, más eget és más népet látni. Ismeretvágy, élvezethajhászat, nyereszkeskedés, bravurkodás lehetnek az utazás indító okai; de nevére valóban érdemes csak az olyan utazó és utazás lehet, a hol a hasznos okosan össze van kötve a kellemessel. Ne csak látni akarjon az ember, hanem ismerni is, ne csak enni és inni, hanem a néppel szóba elegyedni, gyönyörködni a fölcsillanó értelmiségen, élvezni a népnyelv sajátos fordulatait, megismerni a népköltészet gyönyörű virágait, megtudni mire van szüksége a népnek, mi válhatnék anyagi és szellemi javára, mivel lehetne neki az életet könnyebbé és szebbé tenni; megismerni a földet, melyen járunk, a természetet, mely körülvesz stb. Ha ilyen célokkal kötjük össze utjainkat, akkor a szó nemes értelmében leszünk turisták, a kiket az emberszeretet és a nemes tudásvágy vezérel.

Szemünk előtt elvonul annak a sajátságos vágynak egész története, mely az embert idegenbe és a hegyek közé vonzza. Látjuk a hajdani görögöket a keleti tartományokban, Indiában és Egyiptomban. Lelkünkben megújul Xenophon Anabasisának és Katabasisának rajza és a visszatérők ujjongó *thalatta* kiáltása. A Nagy Sándor hatalmas alakja Perzsiát összetiporja és indiába viszi a diadalmas macedon

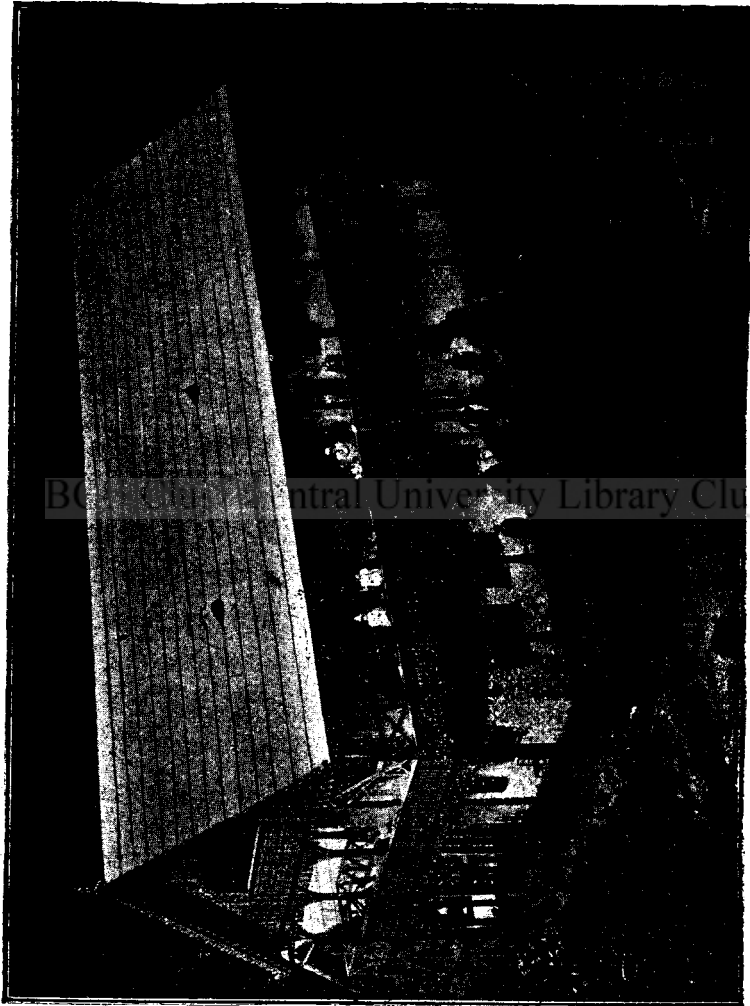
zászlót. Körülbelül ugyanabban az időben a görög gyarmatvárosból Massiliából (Marseille) egy vállalkozó szellemű ember, Pytheas, hajóra száll és kihajózik a Hercules oszlopai között (Gibraltari szoros), elhalad Hispania és Gallia partjai mellett és eljut a Németszóra, a melynek partjain az addig ismeretlen germánok laknak, a kik között nem mer tovább haladni. S eszünkbe jut, mint mennék vállalkozó görögök addig ismeretlen tartományokba és mint beszélnek csodálatos dolgokat Thuléról (Island szigete?), és a glaesumról (Gals), a melyet a Balti-tenger partjain szőkehajú és haragoskék szemű germánok halásznak (borostyánkő).

A középkorban a népvándorlás szélesbíti a földrajzi ismereteket. Majd a keresztény vallásra tért nemzetek keresztes hadjáratai addig teljesen ismeretlen vagy feledésbe ment országok felől hoznak felvilágosítást az alakulásban levő európai nemzeteknek. A kalandvágy fölébred és az ájtatosságon kívül ez a vágy lesz a földrajzi ismeretek terjesztője. Ez a vágy és a sziklaszilárd tudományos meggyőződés födözteti föl Amerikát, a mely tény következményeiben megmérhetetlen. Sajátságos lázas vágy ragadja meg az embereket, megfedekeznek saját otthonukról, gyorsan akarnak híresek és gazdagok lenni, millió emberben egy-egy fölfedező lakozik, a ki távol, mesés, gazdag aranyországokba igyekszik.

Az ujkor és az ujkorban is a mai napig folyton-folyvást tart ez az idegenbe huzó vágy, és sok-sok ezer ember keres évenként idegen földön új hazát. Eme vágy szülte a turistaságot is. Azonfelül évenként olvassuk, hogy egy-egy bátor ember behatol Afrika rengetegeibe, mások hajóra szállnak és az északi és a déli sarkvidék vigasztalan tájait kutatják át. S a hazai földön sok ember ered utnak, hogy egy-egy vidéket tudományos tekintetben átkutasson.

S itt ama sajátságos különbség jut eszünkbe, a mely a múlt és a jelen között van. *A múlt nem szereti a hegyeket, a jelen valóságos hegykutatást üz.* Albion fiai és leányai évenként egész rajokban keresik föl a svájci Alpeseket. Oly tünemény ez, a melyre nem lelünk példát a múlt századokban.

A egyes népek ugyan vallásos tisztelettel viseltettek egyes hegyek iránt, és az indusoknál szent a *Meru* hegye, a régi perzsáknál *Alborj*, Bál istenségét hegyeken tisztelik, a zsidóknál a *Moria*, *Horeb* és *Sinai* hegyek híresek, a görögök az *Olympusra* helyezik isteneik lakását, hasonlóképen hegyekre a germánok és szlávok, Peru, Mexiko és Florida ősi népei. A régi magyarok pedig hegyek alján, berkekben és források mellett szerették áldozataikat bemutatni isteneiknek.

Az E. K. E. radna-borbereki szállója.

Ezen vallásos tisztelet daczára a multnak nincsen teljes fogalma a hegyek szépségéről és művelődéstörténeti fontosságáról. A hegyek régi utazók műveiben többnyire az irtozat bizonyos nemével említettnek. Olvassuk ugyan, hogy *Hadrian* császár, mint előtte és utánna sokak, megmászta az Aetnát, mert a hagyomány értelmében azt hitte, hogy onnan a napnak szivárványos fölkeltét fogja láthatni. A régi hegymászások között Hannibal híres alpesi átvonulásán kívül igen érdekes *V. Fülöp makedon királyé* 181-ben Kr. előtt. Ez a király megmászta a thrák Balkánt, mivel azt hitte, hogy onnan megláthatja a Dunát és az Alpesekeket, az Adriai és a Fekete tengert; tulajdonképen azonban stratégiai czélok vezették vállalkozásában, mert az Adriai tengerhez és az Italiába vezető legrövidebb utat akarta fölfedezni. Kevés kísérvőivel halálra fáradva harmadnap érte el a csucst, a melyen várt panorama helyett sűrű köd fogadta. Mindazáltal Fülöp a csucson Jupiternek és Nápistennek egy-egy oltárt emeltetett, a mely utóbbinak ködoszlató hatalmához hiába fohászzkodott. Azután leszállt a hegyről, a mi két napig tartott; de utja eredménytelenségéről bölcsen hallgatott. Utánna századokon keresztül hallgatnak a hegyek, egyes szórványos értesítéseket kivéve. Pedig nem tudjuk elképzelni, hogy azok az emberek, a kik meredek sziklákra építik váraikat, közbe-közbe ne érezték volna a hegyi tájak zordon, de fönséges szépségét.

Másfél évezreddel a fönt említett V. Fülöp után élt Avignon gyönyörű hegyes tájain az első modern embernek nevezett Petrarca. Szívében régen gerjedezett a vágy, hogy a táj hegyi szépségeit nézze meg. Ekkor olvassa Liviusban a hajdani makedon király hegymászásának történetét és annak hatása alatt elhatározta, hogy a *Mons Ventosusra* (Mont Ventoux) fölszáll, e mely a lármás pápai város közelében mereszti ormát a felhők közé. A kirándulás tényleg megtörténik 1335. ápr. 26-án. A hegyek alján hiába óvja egy pásztor a merész költőt. Fölér a hegyre, és ott fön ugyszólva modern gondolatok foglalják el. De vele van egy kedvelt könyve is, *Szt. Ágoston Vallomásai*, a melyet fölnyit és a melyben e sorokat olvassa: „Ime járnak-kelnek az emberek és csodálják a magas hegyeket, a tengernek hatalmas hullámain, az Oczeánt, széles folyamok futását és a csillagzatok pályáját, és mind ezek mellett elhanyagolják lelköket.“ A költő romantikus lelkesültsége véget ér és töredelmes, mondhatni bűnbánó gondolatok közben száll le a hegyről.

Ime a hegyek kultuszának kudarcza az első valcban modern embernél. Pedig hajdanán is kellett lenni egyes embereknek, kik szerették a hegyeket; ezt mutatják Szt. Ágoston idézett szavai is. Petrarca

után egy-egy író szerényen vállalkozik arra, hogy a hegyek szépségét is kiemelje, de annál több akad, a ki a hegyeket gyalazza. Kivétel *Gesner Konrád* (1516—1565) svájci tudós, a ki *De admiratione montium* című művében a hegyek szépségét és minden tekintetben való fontosságát kiemeli. Svájci ember, és így nem csoda, ha a hegyeket szereti, ha azokra vágyik évenként legalább is egyszer, hogy ott lelke fennszárnyaljon és üdüljön. De utána 200 esztendő mulik el, míg a hegyek javára kimondatik a döntő szó.

Tudjuk, hogy ezt a *döntő szót Rousseau*, a nagy genfi születésű francia író (1712—1778) *mondta ki*. Nála a természeti, különösen a hegyi szépségek iránti lelkesedés elemi erővel tör ki; különösen rajong a hegyek meg nem szentségtelenített nagyságáért és hallgató fönségeért.

Rousseau befolyása a modern világnézetre a természeti szépségeket illetőleg kétirányú. Ő valósággal betegesen rajong a természet szépségeiért, és az ő nyomán kél az a sok érzelgés, de egyszersmind az a sok őszinte csodáló hang is, a melyet a modern irodalmakban idevágólag olvashatni. De Rousseau hatása extensív is, meghódít az emberek számára egy új provinciát, a hegyeket, és ezentul az emberek nemcsak az Alföld bájos, rég ismert szépségeit bámulják és keresik föl, hanem egyszersmind a fölséges és néma elhagyatottságban égbe meredő hegyeket, és azon a zordon, de romantikus, addig irtózáttal került tájakat. „Tudvalévő, mondja Rousseau, hogy mit értek én szép tájék alatt. Nekem zuhogó hegyi patakok kellene, sziklák, fenyvesek, sötét erdők, hegyek, zordon föl- és levezető ösvények és mellettem félelmes mélységek.“ Neki a róna soha sem szép csak a hegyes tájék lehet. És ő szerinte az emberek a magas hegyeken derültebbeknek érzik magukat, nagyobbyszerű, fönségesebb leszen gondolkodásuk, miként a környezet, a hol vannak.

Rousseau hatása, mint másutt, ez irányban is mérhetetlen volt. Az óta tart tulajdonképen a zarándokolás a Svájcba. 1787-ben a genfi születésű *Saussure* először mászta meg a *M.-Blac-t*, a melynek ormán sajátos érzések foglalják el; úgy érzi magát, mintha egy-maga élte volna túl a világegyetemet, a melynek hullája lábainál hever. Majd a skót Buns lelkesült hangokon éneklé a hazájáról, Skóciáról: „*Szivem a felföldön*“. Goethe lelkesülten énekel a hegyi szépségekről. Egy strassburgi ember, *Ramond de Carbonnières*, a párizsi rémuralom idejében lesz felfedezője a pyreni hegyek vidéki szépségeinek.

A hegyek szépségei azonban még századunkban is ellenmondásra találnak. Chateaubriand 1805-ben kiadott *Mont-Blanc-i* utjában azt mondja, hogy Amerikában és Európában nagyon sok helyet látott, de neki ugy

tetszik, hogy a hegyek dicsőítésében sok a tulzás. Az ő nézete szerint nincsen igazi szép vidék hegyes háttér nélkül; de szemünket és szívünket ki nem elégíti az olyan táj, a hol térben és szabad kilátásban korlátozva vagyunk. A hegyek között pedig meg van ez a baj. Ott az ember a tárgyhoz mindig oly közel van, hogy tekintetünk a dimensiók nagyságát nem tudja felfogni, s viszont a hegyek oly óriásiak, hogy ugyyszólva minden ékességöket épen nagyságukkal semmisítik meg. A hegyek között nagyon keveset látni az égből. Legfőllebb holdvilágos éjjelen tetszhetik a hegyes vidék, a mely azonban soha sem lehet szép, legfőllebb kedves, kellemes. Az az érzelem, a mely az embert a hegyek között megragadja, nem kellemes, hanem kinos. A régiek is úgy gondolkoztak: a hegyek között csak fájdalmat és kétségbeesést éreztek.

Azóta felszáradtak a Rousseau által fakasztott könnyek, s korrunkban a hegyek kultusza józanabb, észszerűbb irányt vett. Ne gondoljuk azért, hogy a modern ember lelke nem indul meg valamely szép hegyi táj látásakor. Költőinknek a természet szépségeit dicsőítő versei mást bizonyítanak. Csakhogy mi megtaláltuk a kellő határt a hegyek kultuszában; nem érzelegni s könyvekbe olvadozni megyünk a hegyek közé, hanem férfiasan gyönyörködni, üdülni, lelkesülni, tanulni.

Chateaubriand méltán hivatkozhatott a régiekre; tényleg nekik nincs érzékök a hegyes vidék iránt. A francia író olvasva, eszünkbe jut Petőfi verse: „Lenn az Alföld tenger sik vidékin ott vagyok honn, ott az én világom; börtönéből szabadult sas lelkem, ha a rónák végtelenjét látom.“

Petőfi lelkesült hangokon dicsőíti a rónát; a hegyeket nem szereti, képzelete korlátozva van azok között; míg a rónát az Isten homlokának nevezi, addig a hegyi szépség dicsőítésére nincsen szava. Petőfi ebben is fájának, a magyar fajnak tipikus képviselője. A magyar fajban soha sem volt vonzódás a hegyek iránt. A mennyire a hagyomány és a történelem fonalán kísérni tudjuk, mindig rónán találjuk a Volga tájain, Lebediában, az Alföldön, a hol ősi nomád hajlamainak korlátatlan tér nyílt. Csak kevés írónknál akadunk oly helyekre, melyek a hegyeket dicsérik; mint pl. Gyulainál.

A nagy közönség azonban régóta felfogta nálunk is a hegyek jelentőségét. Egyesületek támadnak egyre-másra nálunk is az egyes vidékek szerint.

A MESZESI KAPU.

Irta: *Németh Gyula dr.*

A ki a mai Szilágyság, vagy jobban mondva, a Szilágy vize környékén elterült erdős-hegyes vidéknek és az itt létezett helységeknek régi történetével, változatos multjával foglalkozik, könnyen igazat fog adni egyik legelőkelőbb régészünk (*Torma Károly*) szavainak, ki az alább említendő munkájában a következőket mondja.

„A Szilágyság, különösen pedig Zilah és Szilágy-Somlyó környéke az ott előforduló régiségek különfélesége tekintetében, mondhatni, páratlan vidéke hazánknak. Az őslakók idejében ép úgy, mint a rómaiak alatt, a népvándorlás s a honfoglalás korában csak úgy, mint az erdélyi fejedelmek alatt, élénk forgalomnak, igazi hominum et rerum commerciumnak képezvén vonalát, erős csatáknak színterét . . . a váltakozó korok érdekesebbnél érdekesebb emlékeivel találkozunk, valamennyi azt hirdetvén, hogy a *Szilágyság* minden korban és időben *két ország nagy átjárója, a kereskedelemnek és hadaknak valóságos nemzetközi utja volt.*“

Ezen szavak beigazolására, de meg azért is, mivel Zilah város az okmányokban 1282-től, különösen azonban 1370-től állandóan, mint a *Meszes városa* (Urbs sub monte Meszes) van említve, érdekesnek tartjuk a város közelében levő *meszesi kapuról*, illetve szorosról, ezen kis kerethez mérve elmondani a következőket.

A meszesi szoros Zilahtól keletre esik mintegy három és fél kilométer távolságnyira. Ez tulajdonképen egy szűk völgy, melynek átmérője egy a keletre képzeletben huzott egyenes vonalban egészen Kárika helységig mintegy tíz és fél kilométernyi hosszúságban huzódik.

A meszesi szoros, hogy nagyon fontos hely volt, kitetszik abból hogy a két ország közt elterülő Meszes hegynek ezen a völgyén volt az egyedüli országot, mely Erdélyt Magyarországgal összekötötte.

Fontosságát az ezen vidéket lakó és bíró népek mindig felismerték, mit bizonyít az, hogy ezen szoroson át vezető utnak védelmére mind a Magyarország felé eső, mind az Erdély felőli részen a bejáratnál mintegy elzáró kapuk gyanánt megerősített őrhelyek voltak, melyeknek maradványai, körvonalai még ma is felismerhetők.

A világhódító római hatalom kezé elért idáig is, Róma uralma Erdélyben és ezen vidéken 101—274. K. u. tartott. A rómaiak szokott éber gondoskodásukkal vették körül és őrizték az általuk meghódított területet, épen ezért a meszesi kapu stratégiai fontosságát rögtön fel-

ismervén, ennek védelmére Mojgrád-Zsákfalva mai helységek területén a dákok erős városa helyén, álló tábort (castrum stativum), illetőleg municipiumot (telepváros) telepítettek le, melynek neve Porolissum volt; melylyel a többi táborhelyek u. m. Romlott (Certia), Magyar-Egregy (Largiana) és Vármező jó utakkal voltak összekötve, védve a Meszesen át vezető más kisebb átjárókat.

A római táborról itt csak annyit jegyzünk meg, hogy az egy árkokkal és töltéssel megerősített, védelmére mindig kész város jellegével birt. *Vegetius* (De re militare. Lib. II.) római író mondja: „A seregnek mindenfelét, a mi csak szükséges lehetett akármilyen háboruban, magával kellett vinni mindenfelé, hogy bárhol is üssön tábort, az egy felfegyverzett, mindennel ellátott várost alkosson.“

A Mojgrád-Zsákfalva területén létezett állótáborban, mint a tudós régész, Torma K. *Limes Dacicus* című munkájában bő adatokkal kimutatta, a XIII. Legio (hadtest) gemina, ennek eltávozásával a Legio V. Macedonica volt, ezen kívül még három nagyobb csapat (ala, cohors) tanyázott. Ha tudjuk azt, hogy egy legio ebben a korban a segélycsapatokkal együtt 13,000 katonából állott s a provinciák védelmére rendelt nagyobb csapatok 3000—4200 emberből állottak, akkor elképzelhetjük, hogy a mostan csendes, szép vidéken milyen mozgas élet volt ezelőtt 1700 évvel a mojgrádi katonatelep városban, melynek egyik kötelessége a meszesi kapu őrzése volt. Ebből a táborból látták el a nyirsidei *poguroji* és a brédi *scolai* „castellum“-okat is (kisebb őrtorony, őrhely) állandó őrsggel.

Hogy csakugyan nagy katonai erő volt ott, legjobban bizonyítja az, hogy a Meszes és az Almás vize között, továbbá az Almás és Szamos között Deésig elterülő földet a rómaiak „Ager Porolissensis“-nek, vagyis a Porolissumi tábor őrzete alá rendelt vidéknek nevezték, mint a hogy voltak is kisebb katonai őrhelyek ezen a területen.

A *meszesi kapu* őseinknek, a hősi munkájában, hazánk meghódításában is már korán szerepel, mert ők is azonnal felismérték ezen szorosnak a fontosságát.

Béla király névtelen jegyzője mondja, hogy a „bihari vezér Mén Maróthoz“ követeket küldött Árpád fejedelem és kérte „hogy ősapja, Attila király igazából engedje át neki a földet a Szamos vizétől a nyiri (nyr) határszélig és a *meszesi kapuig*.“ (*Szabó* Károly. Béla kir. névtelen jegyzője. XIX. fej.)

Majd pedig miután „Töhötöm és fia, Harka (890. K. u.) hódításukban *Zilahig* eljutának, innen megindulva, a meszesi részekre mennek Szabolcs és Tas vezérekhez, és midőn egymást viszont látták,

nagy örömmel örvendének és lakomat tartván, kiki dicsekszik vala győzelmével. Reggelre kelve pedig Szabolcs, Tas és Töhötöm tanácsot tartva elvégezték, hogy Árpád vezér országának határa a *meszesi kapunál* legyen. Akkor a föld lakosai parancsukra *kőkapukat* építenek és az ország határszélén fából nagy rekeszt csinálának.“ (Idézett munkában XXII. feje.)

„Töhötöm fortélyos ember vala — mondja tovább a névtelen jegyző — midőn kezdette hallani az emberektől az erdélyi (erdőelvi) föld jóságát, hol bizonyos *Gyelo* oláh vala a főnök, arra kezdde áhítani.“

El is indult seregével, minek a hírére „*Gyelo* seregét összegyűjt-
vén, sebes nyargalással Töhötöm serege elé kezdde lovagolni, hogy őt *meszesi kapunál* feltartsa.“

Ez azonban nem sikerült, mert Töhötöm a magyar fűrge lovasokkal egy nap alatt „az erdőn“ átkelvén, az Almás vizéhez érkezék, *Gyelot* megverte, Esküllőnél Erdélyt hatalmába vette.

Ettől kezdve a magyarok történetében többször szerepel a meszesi kapu. *Salamon* király uralkodása alatt, 1070-ben, mondja a Budai Krónika, *Ozul* vezér alatt a kunok a meszes felső részén a kapun át Erdélyből Magyarországra törtek és miután az egész Nyírséget (totam provinciam Nyr) feldúlták a Szamos és Lápos vidékén át Erdélybe mentek vissza. Ennek hírére a király magához vevén I. Béla király fiait, Gézát és Lászlót a *meszesi szoroson* át hadával a kúnok után nyomult, utolérvén őket, egy véres harcban Cserhalomnál tönkre tette.

A tatárok betöréséről és pusztításáról szomorú emlékü 1241. évben, a nagy tatár hadseregnek egyik része Erdélyből a meszesi kapun át tört be Magyarországra, az utjába eső Nagyváradot elpusztította.

Midőn Nagy Lajos király a trónra került, az atyjától alkotott új adózó rendszert azonnal életbe léptette. Tamás erdélyi vajda a szászokat is felszólította adózásra, a szászok azonban hivatkozva kiváltságukra, adózni nem akartak, midőn pedig a vajda kényszeríteni akarta őket, fellázadtak. Ennek hírére a király 1342-ben hadával a meszesi kapun át gyorsan Erdélybe termett s a lázadást vérontás nélkül lecsilapította.

Szapolyai János király özvegye, Izabella, „midőn Martinuzzi György ármánykodásai következtében Erdélyt I. Ferdinánd magyarországi királynak átengedvén, onnan fiával együtt 1551-ben elbujdosni kénytelen volt, a Meszesen át Zilahon keresztül folytatá utját s e városban vett tőle búcsut a Kolozsvárról őt oda kísérő álnok és kincs-

kapzsi barát, ki még azon évben hűtlenségének méltó büntetését elvette.“

II. Apaffi Mihály utolsó erdélyi fejedelem holttestét Bécsből haza hozván, a Meszesen át vitték Erdélybe. Ezt a városi levéltárban levő feljegyzés így mondja el. „Midőn 1713. február hónapban minekutánna sok esztendőket eltöltvén, az boldog emlékezetű és mindenkitől siralommal említő s említendő Bécsben üdvösségesen ez világból kimult méltóságos II. Erdélyi Fejedelem Apaffi Mihály Urnak holt teste hozott városunkban (Zilahra) márczius 16-án este későn és vitték el 18-án Erdélybe az Meszesen át.“

XII. Károly, a nyugtalan természetű svéd király 1714-ben, midőn a török földről Erdélyen keresztül országába haza sietett, Kolozsvárról Zilahra a Meszesen át érkezett.

A későbbi időben is a meszesi kapu, mint az Erdélybe vezető utszoros és ezzel kapcsolatban Zilah is előfordul.

Igy pl. 1747-ben „Alázatos szolgálai a Zilahi Tanács és az egész városi communitas (közönség)“ Közép-Szolnok megyéhez egy folyamodást nyújtott be, melyben elpanaszolják, hogy mennyi sok teher nehezedik rájuk az ide-oda vonuló katonaság miatt, kik Zilahon mindig statiot tartanak. A város levéltárában levő eredeti „instantia“ mondja: „Minémű rendkívül és ereje felett való megterheltetése volt, úgy most is van szegény Zilah városának, mely mint egy *ország kapuja* úgy fekszik, az mindennapi rajtunk által meg által járó sok terhes s városunkat szinte utolsó pusztulásra kényszerítő katonai beszállásolások miatt, azt Isten és Nagyságtok bölcsesége is bölcsen tudhatja, kikre terjedő sok költségeink miatt, úgy erőnk felett való fuvarozásunk és kimondhatatlan terheletésünk miatt szegény városunknak tovább való megmaradhatása nem lehet, hanem ha dolga megorvosoltatik“ stb. Ezen folyamodásra a Hadadban 1747-ben június 13-án tartott megyegyűlés „a városra esett 333 r. frt 20 kr quotát az könyörgő helységnek“ elengedte.

Ennyi röviden az, a mit a *meszesi kapuról* a Zilah közelében levő hajdan virágzó, mozgalmas ut szorosáról elakartunk itt mondani.

(„Szilágy.“)

IRODALOM.

Délvidéki Kárpát-Egyesület kalauza. A turistákat valósággal meglepte a *Délvidéki Kárpát-Egyesület* most kiadott *Kalauzával*, [melyet *Véber* Antal egyesületi titkár szerkesztett. A csinosan bekötött könyv a délvidéki hegyeket és láttnivalókat sorolja fel. A szerkesztő előszava után egy kis bevezető jön a hegyekről, mely általános érdekű lévén, mutatóul közöljük. Utána a Délvidéki Kárpát-Egyesület megalakulása és első évi működésének leírása következik. A kalauz harmadik fejezete általános tájékoztató a délvidéki turista részére. Azután következik a tulajdonképeni turistasági rész: az egyes helyek leírása, a hozzáférhetős módja, a kirándulásokra alkalmas helyek megjelölése stb. A tudós szerkesztő több tekintetben eltért a Baedeker-szerű beosztástól és nem adja csak a rövid és száraz adatokat, hanem sok helyt élvezetes olvasmányt is nyújt. Nem sablonszerű kalauz ez, hanem érdekes utleírás. Diszére válik szerkesztőjének és a kiadó testvéregyesületnek. Megrendelhető 2 koronáért a Délvidéki Kárpát-Egyesület titkári hivatalától Temesvárt.

Siebenbürgischer Karpathenverein évkönyve. Mint minden évben, úgy most is páratlan szép képmellékletekkel jelent meg erdélyrészi testvéregyesületünk XIV-ik évkönyve, mely; az 1894. évre szól. Tartalma is kiválóan érdekes. Hosszabb cikkely kezd meg az évkönyvet *Arz* Gusztávtól, mely a *radnai* havasokról szól 6 fejezetben, megemlékezvén Beszterczéről, Dombhátról, Ó-Radnáról és végül fürdőnkőről *Radna-Borberekről*. Érdekes, hogy a fürdő vidékéről egész elragadtatással beszél. Megemlíti, hogy egy kényelmes szálló épült ide, és mióta az E. K. E. vette kezébe e vidék kultiválását egész új élet kelt e helyen. Tévedése csak az, hogy E. K. E. helyett E. M. K. E.-t említ. *Radna-Borberek* elnevezés ellen való kifogása sem áll, mert ez a név sokkal régibb és okmányokon alapuló, mint a Valea Vinului, mely inkább egy dülőnek a neve lehetett. Érdekesnek jeleztük fentebb a cikkely elragadtatását a fürdővel szemben, hogy ezzel ellentétben egy erre következő másik cikkelyre mutathassunk rá, mely egyesületünk iránt nem valami simpatikus leírásban elhibázottnak tartja a fürdő szervezését és az egész fürdőről lenéző kicsinyléssel beszél. Vigasztalásunk csak az, hogy ha a derék száznak tetszett a fürdő, bizonyára tetszeni fog másnak is és ez a lenézés sokat nem fog ártani nekünk, mikor tudva van, hogy a fürdő fontosabb közgazdasági és kulturális célok szempontjából létesítettet.

Turisták Lapja. Sajnálattal kell konstatálnunk, hogy a Magyar Turista-Egyesület folyóirata nagyon sovány terjedelemben kezd az utóbbi időben megjelenni. A tavaly több hónapon keresztül szünetelt és most is a juniusi szám, mely 3 füzetet akar pótolni, csak alig 3 ives. Sajnáljuk a turistaság érdekében ezt a hanyatlást, mert a székesfővárosban ez a folyóirat az egyetlen, mely igazi szakértelemmel és lelkesedéssel immár a 6-ik éve szolgálja buzgón és úttörőképen a turistaság ügyét. Szeretnők már látni, hogy testvéregyesületünk folyóirata felszabadulva az anyagi gondok zavaraiból, ismét a régi vezérfolyóirat lenne, mert valósággal csak a központba, Budapesten lehet a nyomdászati viszonyoknál fogva is külső kiállításban diszes és becses dolgokat produkálni. Nálunk a vidéki nyomdák rendezetlensége miatt, de rajzoló hiányában is alig-alig tudunk előre haladni. — A *Turisták Lapja*-nak most megjelent 3—5. száma *Téry Ödön* dr. és *Moussong Géza* szerkesztésében jelent meg csinos kiállításban és szép rajzokkal illusztrálva. Van benne érdekes cikk *Mihalovits Béla* dr.-tól, *Németh Imre* dr.-tól, *Döre Gyulától*, *Petrik Lajostól* és *Fialowszky Lajostól* és az apróbb rovatokban tudósítások az egyesület mozgalmairól. Ezekből ismét azt látjuk, hogy a központ, mely vezetője a vidék élének, alig ad valamelyes életjelt magáról. Bizony-bizony *Thirring Gusztáv* dr.-nak, a volt központi titkárnak helye nagyon is üres. . . .

A M. K. E. története. *Posewitz Tivadar* dr. érdemes munkát végzett, megírván a magyarországi Kárpátgyesület történetét 1873-tól 1892-ig. A terjedelmes munka 165 oldalra terjed és több képpel van illusztrálva. A Kárpát-kérdésekkel foglalkozóknak valóságos élvezet végig lapozni a szép munkát, mely egy tevékeny és sok érdemeket szerzett egyesület 20 évi működéséről számol be. Különösen érdekes fejezet a megalakulás nehéz küzdelmeinek leírása, a mikor a szétkült első felhívásra alig 16 tag jelentkezett. Azután *Döller Antal* vette az ügyet kezébe és az ő lelkesedése, erélye és találatkonysága végre 1883-ban megteremtette legnagyobb Kárpátgyesületünket. Végig vezet a könyv az egyesület egész élettörténetén, megismertet minden nevezetesebb mozzanatával és olvasása csak fokozza a mi erőnket, a mi munkásságunkat, hogy a kezdőkhöz hasonló kitartók legyünk.

A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve. Testvéregyesületünk kiadta 1894. évre szóló évkönyvét, mely nem egyéb, mint *Posewitz Tivadar* dr.-nak az egyesület fennállása óta 1893-ig irt igen szép és terjedelmes története, mely azonban külön kötetként is megjelen-vén, e részzel már fennebb foglalkoztunk. A tulajdonképeni 1893. évről szóló jelentés csak a 179. oldalon kezdődik a központ működésének

ismertetésével. A lefolyt év a jelentés szerint a M. K. E. történetében mindenkor a legfontosabbak egyike marad, mert ez évben töltötte be az egyesület fennállásának második évtizedét. A központ 1893-ban *három* gyűlést tartott. Szól azután ugyancsak e fejezet alatt végzett *építkezésekről*, a *közlekedési eszközökről*, *munkálatáról a kulturális téren* és a *turistaság* érdekében tett intézkedéseiről. Végül *Egyesületi ügyek* czim alatt közli az alapítványok kimutatását. E szerint az egyesületnek 8540 frt 52 kr alapítványa van. Az 1893-ik évi költségkimutatás szerint bevétele volt *6653 frt 53 kr*, kiadása 6224 frt 90 kr. Előirányoz az 1894-ik évre 11.210 frtot, — 4500 forint a földmivelésügyi minisztertől államsegély- és kiadásokra 10988 frt 23 krt. A központ tisztviselői: *Migazzy* Vilmos gr. elnök (Aranyos-Maróth), *Fischer* Miklós ügyvivő alelnök (Igló), *Zsembery* Tivadar másodalelnök (Igló), *Nikházy* Frigyes titkár (Igló), *Marcsek* Andor pénztáros (Igló), *Kövi* Imre szerkesztő (Igló). Jelentés van 7 osztályról, ezek közt buzgóbb működést fejtett ki a keleti Kárpátok osztálya *Siegmeth* Károly vezetése alatt. Az apró közlemények között a hazai rokön-egyesületek közül csak az erdélyi szász Kárpátgyesületről emlékezik meg.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EGYESÜLETI ÉLET.

—♦—

A. KÖZPONTBÓL.

Az E. K. E. központi helynévtári bizottságának ülése.

— 1894. július 7-én. —

A választmány jun. 12-én tartott gyűlése a szász lapokban felmerült vádakra vonatkozólag utasította a helynévtári bizottságot, hogy ez eddig tett eljárásról és követendő irányelvekre nézve egy ismertető előterjesztést készítsen utasításul az osztályok és a vármegyei albizottságok részére. A bizottság ennek következtében *Márki* Sándor dr. biz. elnök összehívására megtartotta gyűlését, melyen jelen voltak: *Békéssy* Károly dr., *Fekete* N. Béla, *Kanyaró* Ferencz dr., *Merza* Gyula, *Radnóti* Dezső és *Zoványi* Jenő.

Elnök az ülést megnyitván, előterjeszti a fenti választmányi határozat értelmében irt ismertető jelentését, melyet a bizottság egész terjedelmében magáévá tesz és kimondja annak az *Erdély*-ben közzétételét, valamint különnyomatként az összes magyar és szász lapoknak, osztályoknak és vármegyei albizottságoknak stb. szétküldését. (Lásd 216 lap.)

Kapcsolatban ezzel tárgyalta a beérkezett anyag revisióját, melyek közül a Csikvármegye részéről küldötteket átteszi véleményezés végett *Szádeczky* Lajos dr.-hoz, a székely nemzet monografusához.

Dunaj Ferencz felvétele.

Toroczkói népviselet.

Ny. Gombos és Szupjárnál.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ADALÉKOK ERDÉLY HELYNEVEIHEZ.

Kimondja továbbá a bizottság, hogy az anyag gyűjtését a legszélesebb alapon megkezdi és a beérkező javaslatokat az Erdély-ben Adalékok: Erdély helyneveihez czimmel nyitandó külön rovatban hozzászólás végett közéteszi, felkérvén az egyesület tagjait, hogy minden helynévváltóztatást, mely történeti adatokon alapszik, vagy a néphagyományban élnek e rovat részére beküldeni sziveskedjenek.

Számba veszi végül a bizottság a vármegyék által kiküldött albizottságokat, e szerint kiküldettek:

1. Hunyadvármegye részéről:

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat választmánya.

2. Kis-Küküllővármegye részéről:

Elnök Nagy Pál, tagok: Avedik Lukács, Csató Gábor, Gyöngyössy István, László Dávid, Muzsonai József és Szabó Gábor.

3. Szilágymegye részéről:

Elnök Szikszay Lajos, tagok: Berényi János, Fodor Dániel, Dombó Károly Lázár Ferencz, Bölöni Sándor.

4. Torda-Aranyosvármegye részéről:

Elnök Rédiger Béla alispán, tagok: Betegh Ferencz, Thoroczka Lajos, Gál Mór Nesselfeld Miklós, Nagy Albert.

5. Udvarhelyvármegye részéről:

(Két bizottság.)

I. Elnök Jakab Gyula, tagok: Lurez János, Krausz György. II. Elnök Gamera Oszkár báró, tagok: Simén Gábor, Sándor József.

A gyűlés határozatai megerősítés végett a választmányhoz fognak áttétetni.

ADALÉKOK ERDÉLY HELYNEVEIHEZ.

(E czim alatt új rovatot nyitunk, melyben közölni fogjuk a katonai térképeken és általában a közhasználatban elferdített helyneveket. Kérjük tagtársainkat, hogy erre vonatkozó tapasztalataikat közöljék velünk.)

1. Hegyeink elnevezése.

Vágó Bertalan a magyar kir. államvasutak hivatalnoká a m. kir. kereskedelemügyi miniszter megbízásából, az ezredéves kiállítás számára Erdélyrész szebb pontjairól fényképi felvételeket készít, melyeknek elnevezésére vonatkozólag olvassuk az *Ellenzék*-ben, hogy nem a hegyek magyar elnevezése, hanem oláh vagy német név alkalmazta-

tott, holott van mindegyik hegynek régi jó magyar neve is. Már pedig ha valamikor, úgy az ezredéves kiállítás alkalmával ügyelnünk kell a magyar jelleg megőrzésére, mert ha e fényképeken nem a magyar név használtatik, az azután mindenütt alkalmaztatni fog. Ajánlja tehát az említett lap az alábbi magyar elnevezéseket a fényképgyűjtő és m. kir. kereskedelmi miniszterium figyelmébe. Schuller hegyrepedés a tömösi szorosnál. A Schuller-nek jó magyar neve: *Keresztényhavas*. Ezt használja a csángó nép. Schuller völgye helyett: *Keresztényhavas völgye*. Piátra mare hegycsucs Tömösnél; magyarul: *Nagykőhavas hegycsucs Tömösnél*; Piatra Mare völgye; magyarul: *Nagykőhavas völgye*.

2. Csikvármegyei helynevek.

A gyertyótölgyesi járás főszolgabírója javasolja, hogy Gyergyó-Domuk *Gyergyó-Domokos*-ra, Iványospatak *Jánospatalkra*, Bisztrapataka *Pisztránpatakára* helyesbítsék.

3. Ciurgo helyett Csurgó.

Az 1891-ik évben felvett s s cs. és kir. katonai földrajzi intézet kiadásában megjelent *Bucsa és Rossia* című (Zona 18t Col. XXVII.) vezérkari térképlapon már előre szembetűnő, hogy az Orosztelek község határában fekvő hasonló nevű völgy *valea Orostelecului* néven és a Jád-völgyet átszelő hasonló nevű Jád patak *Jada* néven szerepel.

De ezektől eltekintve, magán a Királyhágón, a Bucsától felvezető kapaszkodónak a tetőn megjelölt háromszögellési ponthoz mért fele utján, és pedig a hegymászó turistára nézve az országúttól jobbra egy már az utszélről is látható árnyas oldalban kis forrás fekszik: az ugynevezett *Csurgó* vagy *Csorgó*, mely a Bucsától mintegy 1/2 órányi meredek ut után friss vízzel üdit fel és megpihenésre is alkalmas környékkel bir. Ebből a forrásból egy kis patakocska ered, t. i. a *Csurgó patak*.

A térképfelvétel alkalmával valószínűleg oláh kiejtés után oláh orthografiával lett ez a régi jó magyar elnevezés *Ciurgo*-ra elferdítve.

Merza Gyula.

FÜRDŐÜGY.

A radna-borbereki fürdő-vendéglő.

Bemutatjuk olvasóinknak egyesületünk első legköltségesebb és legnagyobb alkotását a Radna-Borbereken épített szállót, mely svájci

stylben *Guzmán* János kohó- és bányafőnök és osztályelnök terve szerint épült. Az emeletes szálló széles verandával bir, a földszinten egy nagy étkező terme és oldalt két nagy olvasó és kisebb étkező terme, az emeleten 6 nagy szobája és 2 padlásszobája van. Az egész épület 10.000 frtjába került az egyesületnek. A szobák elegáns butorokkal vannak berendezve. A vendéglőben egy ügyes vendéglős van alkalmazva, ki jutányos árak mellett szolgálja ki vendégeit. Az Ünökő, Krecsunyel hegyek lábánál ilyen kényelemre eddig a turisták nem igen találtak, most azonban az egyesület működése révén megélénkül e vidék közigazdasági élete is. Ugyancsak egy másik képünkön bemutatjuk a fürdő mellett levő *Ördögszorost* is.

Sugás-fürdő.

A sepsi-szentgyörgyieknek ez a kellemes kis nyaralója, hovatovább keresettebb üdülő helylyé válik. Most már ugy megtelt vendégekkel, hogy a lakószobák legnagyobb része le van foglalva s a vendégek még egyre másra érkeznek. Ez a nagy forgalom természetesen első sorban abban leli magyarázatát, hogy a fürdő egészséges fekvésével, üde levegőjével, pompás ivóvizével és bámulatos gyógyító hatású gőzlőjével csakugyan méltó arra, hogy a közönség minél inkább felkarolja. Most már az utja is jó s kilátás van rá, hogy még jobb lesz. Lakószobái csinosak, kellemesek; fürdőjét jókarba helyezték s a gőzlőt czélszerűen és kényelmi tekinteteknek megfelelően alakították át; vendéglője pedig olcsó és izletes eledeleket szolgáltat. Az új haszonbérlet, kinek főérdeme van a Sugás restaurálásában, egész buzgósággal rajta van, hogy a közönség, mely ezt a kies nyaralót fölkeresi, minél kedvesebb otthont találjon üdülésére.

Málnás fürdő.

E fürdőbe is — később ugyan, mint máskor — de egyre-másra érkeznek e gyönyörű szép időben fürdőzni vágyó vendégek. A mint értesülünk, a közelebbi napokban táviratilag is rendelték szobákat, némelyek pedig el sem mertek jönni ama koholmány miatt, hogy minden szoba telve van. Ez nem áll; szoba még van elég, már annál fogva is, hogy ez évre újból készen áll egy új épület. Az sem áll, hogy a *Herkulesfürdőnek* sem szénsava, sem vize és hogy az ivókutak is kiapadóban volnának. Mindez rosszakaratulag költött koholmány. A mennyi forrásvize, a mennyi szénsava van Málnás fürdőnek, ha ugyanannyi pénze volna a fürdőbirtokosságnak: csak-

hamar *világfürdővé* emelkednék! — A mint legujabban írják, *Potsa* József háromszék megyei főispán *Antal* Mihály háromszék megyei főorvos és *Székely* György dr. főispáni titkár kíséretében a napokban meglátogatta Málnás fürdőt. Ugy a pompásan üditő fürdők, mint a kitűnő konyha rögtönzött, de gazdag menüje, *Salamon* János szép magyar dalaival fűszerezetten, várakozáson felül kielégítették a vendégek igényeit. A fürdőnek egyéb téren mutatkozó haladását is konstatálták.

KIRÁNDULÁSOK.

1. Kirándulás a királyhágóra.

— 1894. júl. 15. —

A Királyhágóra élvezetes és tanulságos kirándulást rendezett júl. 15-én az E. K. E. kolozsvármegyei osztálya. Bucsáig vonaton, onnan a 600 m. magas Királyhágóra gyalog ment a 15 tagból álló társaság. A tetőről kilátás kárpótolta a nagy (39⁰) melegben megtett 5 km. meredek ut fáradtságaért. Alattunk terült el a szép Báródság (Nagy-Báród és vidéke) a szép magyar Alföld torkolata egészen Élesd és Telegd vidékéig. Bánlaka, Beznye, Brátka, Rév ttb. házai, templomai ragyogtak e nap fényében. Oldalt a Bihari hegyek, a háttérben a magas csucskok kéklő ormai, a hosszú s magas Vlegyászáig mutattak festői képet, melyekről *Dunky* Kálmán sikerült fénykép-felvételt csinált. A hágók királyáról leereszkedve, Csucsától kocsin tette meg a társaság a 12 km. utat a Sebes-Körös völgyében Csucsáig, a hol előre megrendelt ebéd várt a Nagy-vendéglőben. A délután hátra levő részét Csucsra látivalóinak megtekintése foglalta el dr. *Lázár* Gyula szives kalauzolása mellett, a kinek szép fekvésű villájában a ház urnője *Lázárné-Kasztner* Janka szives vendégszeretetét élvezve, kellemes órákat töltött a társaság. Megnézték a remek Boncza-várát, a melyre rövid boldogság után oly mély gyász borult. A végén a Sebes-Körös üditő hajjában frissítette fel magát a társaság, a mely a félhét órai vonattal hazafelé indulva, estére visszaért Kolozsvárra jó kedvvel, kellemes emlékekkel. Résztvettek a kirándulásban *Dunky* Kálmánné férjével, *Mannsbeug* Sándor báró, *Márki* Sándor dr., *Szádeczky* Lajos dr. és fia, *Hangay* Oktáv, *Merza* Gyula, *Bartha* Gergely, *Káhlé* János, *Tandás* József, *Czigler* Béla stb.

KÜLÖNFÉLÉK.

Berkes-pataki vizesés. Mult számunkban megemlékeztünk a toroczkói kirándulás leírásában erről a szép helyről. Most *Dunky* Ferencz felvételében képen is bemutatjuk a *Berkes-pataki vizesést* a toroczkói kirándulókkal. A helyről a következő leírást adhatjuk: A toroda-toroczkói utvonalon a várfalvi hidnál összeszorító Aranyos völgyében fölfelé alig $\frac{1}{4}$ órányira egy kis hidhoz érünk, ezen hidacska alatt

siet a jobbfelöli szurdokból nevezett patak az Aranyosba. A hidról semmi különöst sem látunk, de a patak medrén alig 50 lépést haladva egy fordulónál bájos szépségű vizzuhatag meglepetése vár, a szűk hasadéknak cserjékkel benőtt meredek sziklafalai csak a kelő napnak engednek betekintést e titokzatos homályba, melynek párakkal telt jótékony hűvössége kellemesen fokozza a látvány szépségét; a 20 méternyi magasból, szikláról sziklára rohanva tajtékozó viznek szemlélete perczeig tartja lekötve figyelmünket, a meghatottságból föleszmélve előre törni ösztönöz kíváncsiságunk, s ha elég bátorsággal s nem csekély tornászati ügyességgel a zuhatag szikláin felmerészkedünk a legkedvesebb erdei völgyek egyike hívogat némán, de anná! vonzóbb vendégszeretettel. Vendégszerető mint gazdája — Torda városa — kinek 1291-ben III. Endre király adományozá a most már csak 840 kat. hold terjedelmű „király erdejét“. A patak mentén mind feljebb hatolva kecses zuhogók s fürdésre hívogató gyöngyöző sziklamedenczék váltakoznak, míg két nagyobb szabású vizesésnek csattogó zugására felelget e sokszavu viszhang. Másfélórai fáradságos barangolásunk bizonyára meg lesz jutalmazva a látottak vonzó szépsége s kedvessége által; visszatérő utunk már nem a patak medrén, hanem árnyas és kényelmes erdei ösvényen vezet le az Aranyosnál várakozó kocsinkhoz. Képünk az alsó nagy zuhatagot mutatná halvány hasonlatban, ha a fényképész udvariassága nem inkább a kiránduló társaság csoportjának kedvez vala!

Toroczkói népviselet. Szintén mai számunkban mutatjuk be a toroczkói népviseletet egy szép csoportozatban. Eláruljuk, hogy a két nő és két férfi toroczkói kirándulásunk lelkes tagjai: *Velits* Lujza, *Harmath* Irma, *Szádeczky* Lajos dr. és *Merza* Gyula.

Előmunkálati engedély. A kereskedelemügyi m. kir. miniszter vasuti előmunkálati engedélyt adott: *Meltzl* Oszkár és *Dörr* Samu országgyűlési képviselőknak és érdektársaiknak, a Szent-Ágotától Bendorf, Alcina, Ujegyház, Holczmány és Hortobágyfalva irányában N.-Szebenig vezetendő helyi érdekű gőzmozdonyu vasutvonalra.

A gyulafehérvár-zalathnai helyi érdekű vonat, melynek létesítése végett Alsófehérvármegye 60.000 frt segílyt szavazott meg, — ki fog épülni. A képviselőház közlekedési bizottsága elfogadta a javaslatot, mely a vármegye hegyaljai és bányavidéki részeire csak előnyvel fog lenni s így a gyors kivitel csakugyan kívánatos, mivégből az engedményesek: *Szajbely* Gyula és *Mandel* Pál dr. a 60.000 frt biztosítékot le is fizették. A vasútnak Gy.-Fehérvár, Kis-Falud, Sárd, M.-Igen, Tóthfalud, Metesd, Pojána, Preszáka, Galacz-Fenes, Petrozsény, Zalathna

lesznek a megálló helyei. Hossza: 38.6 kilométer és egy millió 275 forintba fog kerülni.

Az E. K. E. tagsági jegye Németországban. Szabó Nándor áll. keresk. akad. tanár, egyesületünk buzgó brassói tagja Németországban turistáskodik, honnét tapasztalatairól utileveleket ír egyik helyi lapnak. Ebből vesszük ki a következő Salzburgból írott érdekes sorokat: „Még csak egy híres kirándulási helyről, ugyszólván Salzburgnak messze látható tornyáról, a Gaisbergről emlékezem meg. Az 1286 m. m. magasságu hegynek csucsá egyenesen a város felett áll. Kényelmes utak vezetnek fel s 2—3 óra alatt gyalog is feljuthatni a tetőre. Én azonban a fogaskerekűt használtam, mely a mellett, hogy kényelmes hamarabb is vezet a célhoz. Aztán azzal az eléggé nem dicsérhető jó tulajdonsággal is bír ez a hegyi vasut, hogy a turista egyesületi tagokat és az azokhoz tartozókat $33\frac{1}{3}\%$ árkedvezményben részesíti, ha a tagsági jegyet felmutatják. *Nálam lévén az E. K. E. tagsági jegye*, beigazoltam, hogy annak tagja vagyok, s így saját, valamint nőm és gyermekem fogaskerekű vasuti jegyével — lévén a fel- és lemenetelnek ára 3 frt 54 kr személyenként — *megtakarítottam annyit, a mennyit az E. K. E. évi tagsági díja kitesz.* Utánzásra méltó példa! Ajánlom az E. K. E. intéző köreinek figyelmébe, valamint közönségébe is, hogy minél nagyobb számmal álljon az E. K. E. tagjai közé.“

AZ ÁSVÁNY-VIZEK KIRÁLYA

A BORSZÉKI SAVANYUVIZ.

Van szerencsénk a n. é. közönség tudomására juttatni, hogy **Kolozsvár és vidéke** részére a «Borszéki vizek» kizárólagos főraktárát

HIRSCHFELD SÁNDOR
fűszer- és csemege-kereskedőnek adtuk át.

A „BORSZÉKI VIZ“ valódi minőségben a fő- és Kossuth-forrásokból állandóan van főraktárunkban liter és fél literes palackokban, kitűnően dugaszolva, zinn-kupakkal és címkével ellátva.

Kolozsvár n. é. közönségének kedvezményt nyujtva, az árakat a legjutányosabban állapítottuk meg.

A Borszéki borvizek árai szabadon:

1 liter Borszéki viz, cserével 10 kr, üveggel 16 kr. — 10 üveg vételnél egy krral olcsóbban.
Félliter Borszéki viz, cserével 7 kr., üveggel 11 kr. — 10 üveg vételnél fél krral olcsóbban.

Kérjük a n. é. közönség nagybecsü bizalmát és pártfogását — kiváló tisztelettel

LÁZAR és VERZÁR, a borszéki forrásvizek bérloí.

BORSZÉK

(Csikvármegye, Erdély.)

Elsőrangu gyógyfürdő 900 méter (2750 láb) magasságban, beláthatlan ősfenyveseknek alsóbb szervezetektől mentes régiójában.

Borszék gyógytényezői: havasalji klímája, tiszta, ózondus levegője, páratlanul gazdagbőségű, kitünő gyógyerejű vasas és más vegyi összetételű borviz-ivókutai, számtalan szénsavas hideg lobogó fürdői, vasas lápfürdők, szénsavas melegített kádfürdők, fenyőlevél fürdők, jól berendezett hidegvízgyógyintézet, massage és villamozás.

Borszék a hazai és külföldi orvosi tekintélyek által ajánlva van:

mindennemű vérszegénységnek, sápadtkórnál, gyomor és bélbántalmak emésztési zavaroknál; a vese és hólyag idült bántalmainál; tüdővésztes testalkatuaknál föllépő száraz köhécseles, vérköpés, tüdőcsucshurut, idült hörgő és gégehurut ellen; idegbajoknál, női betegségeknek; tulhizás, scrofula, rheuma, köszvény ellen, izzadmányok felszívódására és ugyanis, mint hatalmas edző, erősítő.

Borszék kitünő üdítőhely. Egyetlen fürdő sem dicsekedhetik közél és távolban annyi kellemes kiránduló helylyel, mint Borszék.

Borszéken a fürdőidény kezdete június 15-én s vége szeptember 15-én.

Utazás Borszékre. A borszéki fürdővendégek szállítását gyorskocsi-vállalat eszközli, melynek kényelmes fogatai az ujabban kötött szerződés értelmében a szászrégeni vasuti állomástól Borszékig, és Borszékről vissza Szász-Régenig egy nap alatt váltott lovakkal, meghálás nélkül szállítják a vendégeket. E gyorskocsik július 1-től aug. 31-ig (főidény) még vendég hiányában is naponta közlekednek.

A június 15—30 és szept. 1—15 (elő és utó-idény) szintén a gyorskocsi vállalat van a vendégek szállítására kötelezve. A gyorskocsikra (egyes ülés vagy egész kocsi) előjegyzést tehetni vállalkozóknál. Levél és sürgöny czim: **Miklós Görög Szász-Régen.** Viteldijak szabályozvák.

A világhírű borszéki borviz modern töltőgépek által fölfogva, dugaszoltatva, őseréje teljében hozatik forgalomba. A borvizre vonatkozó megrendelések **LÁZAR** és **VERZAR** czéghez **BRASSÓ**, intézendők, mint kizárólagos elárusítóinkhoz, mely czég a rendelvényeket a borszéki és helyi raktárakból készséggel, jutányos áron, kiszolgáltatja.

Magánosok kisebb megrendeléseit az alattirt igazgatóság is teljesíteti. Minden megkeresésre prospektussal, kimerítő értesítéssel szolgál az igazgatóság, vagy Dr. Szilvássy János fürdőorvos. Posta és távirda helyben. — Borszék, 1894. május hó.

A fürdő és üzlet igazgatósága.

'The Gresham'

életbiztosító-társaság Londonban.

Magyarországi fiók:

BUDAPEST, FERENCZ-JÓZSEF-TÉR 5. 6. SZ.
a társaság házában.

Ausztriai fiók:

BÉCS, GISELLASRASSE 1. SZÁM ALATT.
a társaság házában.

A társaság vagyona 1892. június 30-án frk — — — 125.305.151.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból 1892. ézi jun. 30-án frk 22.840.056.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848) frk. — 271.905.620.—
A legutóbbi tizenkét havi üzleti idő alatt a társaságnál frk 125.732.050.—
értékig nyújtattak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összértéke frk — — 1.853.916.605.—
értékre megy. — Prospectusokat és minden közelebbi felvilágosításokat Erdély minden nagyobb városában az ügynök urak

ÉS A VEZÉRÜGYNÖKSÉG KOLOZSVÁRT AD.

Van szerencsém a t. közönség tudomására hozni, hogy 12 év óta fennálló s az erdélyi részekben elsőrangúnak elismert

MAGYAR POLGÁR KÖNYVNYOMDÁMAT

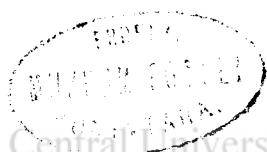
az utóbbi időben gazdagon felszereltem mint ama kellekekkel melyek nélkül a rohamosan haladó külföldi és a fővárosi grafikai művészettel lépést tartani szinte lehetetlen. Ez és a jó szakérők alkalmazása által abban a helyzetben vagyok, hogy az üzletemből kikerült munkákat csim, tisztaság és gondos kivitel tekintetében nyugodtan merem a fővárosi elsőrangú nyomdák által kiállított munkák mellé odaállítani.

Különösen alkalmas könyvnyomdám irodalmi művek, folyóiratok, hetilapok, iskolai értesítők, részvényjegyek, díszes oklevelek, üdvözlő iratok, számlák, bál meghívók, táncrendek, körlevelek, üzleti kártyák, gazdasági-, mag-, fűszer- és más úrjegyzékek, névjegyek, szóval mindama nyomtatványok elkészítésére, melyeknek az izléses kiállítás belbecsét is emelni van hivata, de épen oly gonddal és jutányos árban készítik mindennemű hivatalos nyomtatványokat köz- és magánhivatalok részére s ezeknél a nélkülözhetlen gyors előállítását tartom főként szem előtt. Egyes nyomtatványokat, mint pl. a tagosító mérnökök által használt bírtokívek, földkönyvek, Combinatoriumok, kataszteri bírtokívek és földkönyvek, továbbá Gyakorlati szabályzat a magyar tüzoltó testületek részére készletben is tartok.

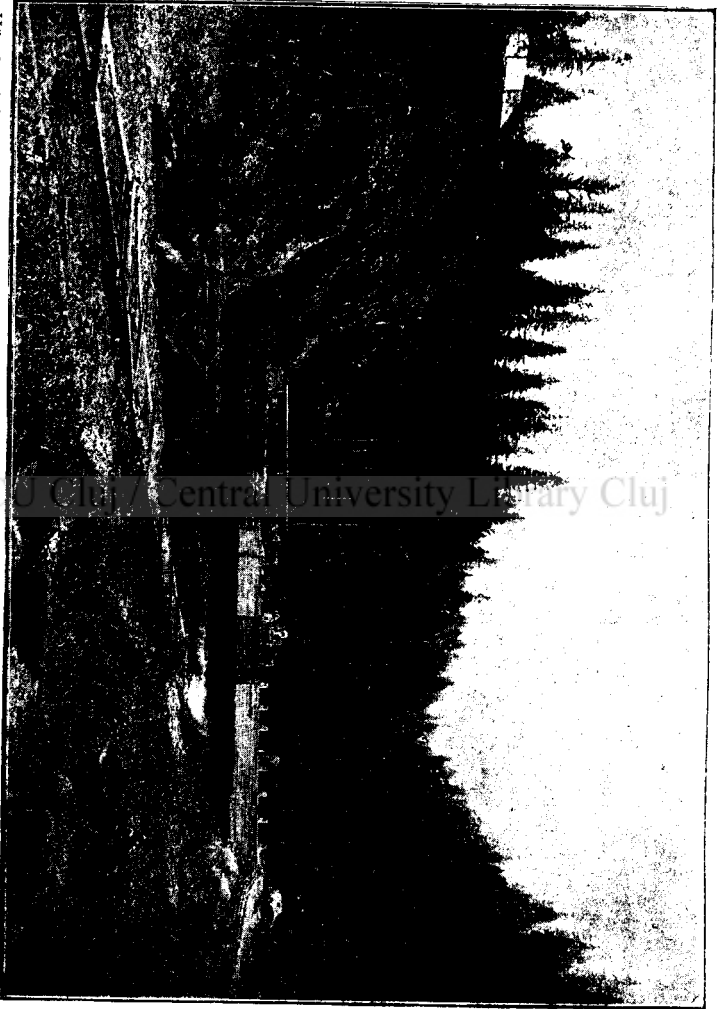
Midőn még, mint nyomdám keresetségét tanusítót felemliteném, hogy jelenben is egy politikai napilap, egy hetilap, több tudományos szaklap és időszakai folyóiratok nyomtatásával vagyok megbízva, azon reményben ajánlom adandó alkalomra a t. erdélyrészi közönség szives pártfogásába könyvnyomdámot, hogy állandó törekvésemet: a magyar nyomdászatot arra a niveaura emelni, melyen az a külföld e jőhaladottabb nemzetéinél áll, becses megrendeléseit által előmozdítani kegyeskedik.

Tisztelettel

AJTAI K. ALBERT, nyomdatulajdonos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hänsler Vándor jégképe.

Mária Mare duzzasztó gát.